

120 שנה
לבית הספר העברי הראשון "חביב"

ת ע ר ו כ ה
מוזיאון ראשון-לציון

60
לישראל

מוזיאון ראשון-לציון

החברה העירונית ראשל"צ
לתרבות, ספורט ונופש בע"מ
אגף מורשת וארכיאולוגיה

עיריית
ראשון-לציון



מוזיאון ראשון-לציון

שעות פתיחה: ימים א', ג', ד', ה' 9:00-14:00
יום ב' 9:00-13:00, 16:00-19:00
בשבת הראשונה בכל חודש לועזי 10:00-14:00

אחד העם 2, ת"ד 7, ראשון-לציון 75100
טל: 03-9598890, 03-9598862, פקס: 03-9676934 דוא"ל: ronitm@hironit.co.il

ילדות עברית

120 שנה
לבית הספר העברי הראשון "חביב"

תערוכה

פתיחה: י"ט תשרי תשס"ח, 2 ספטמבר 2007



מוזיאון ראשון-לציון

מנהלי המוזיאון: יצחק ברנר, רפי גלנטה
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב והפקת התערוכה: "נקודת מפנה" - ורד עוזר, סמדר גופן
ייעוץ ארכיוני: מירי ברניצקי, תרצה חביב גרין
עריכה לשונית: תרצה חביב גרין
תרגום לאנגלית: שירה שיין
סיוע באיתור מוצגים: שוש אורטנר
סיוע בארכיון: שולי מלכין

המוצגים בתערוכה מארכיון ומאוסף מוזיאון ראשון-לציון ובאדיבות בית הספרים הלאומי האוניברסיטאי ומוזיאון המלחמה האוסטרלי- Australian War Memorial

תודתנו נתונה לכל אלה אשר השאילו לנו את אוצרות ילדותם:
בתיה אברמוביץ, חיה איל, דיצה ארד, רוני בן זאב, רחל ואלדד גיסין, ניצה ואברהם וולפנזון, בהירה ויינר, רם חביב, תרצה חביב גרין, ירדנה חיטרוש, עצמון יניב (פוחצ'בסקי), כרמלה ירוסלבסקי, מאירה מילמן, יאיר מיש, נחמה נוימן, רות וגמי סגל, רחל סטולר, אסתר עופרי, מרים ויזהר עצמון, כרמלה פייגין, רות פינס, לאה קרניאלי, ציפורה קראוס, שושנה קשת, אורי רמון, אסתר שפירא, פנינה שריג

ציורי ילדים ופרטים גראפיים מתוך ציורי ילדים:
עדנה ביגר; שושנה קשת; אוסף ציורי תלמידים של המורה דוד לנבר, שנות הארבעים - אוסף המוזיאון, באדיבות אהובה פנקס

איורי משחקי ילדים:
גליה ארמלנד, כרמית גלעדי פולארד, נורית יובל, קרן-מאי מטקלף, אורן סומך, ניר קסוטו, אורה שוורץ

צילום התערוכה: חיים הכט ו"פוטו ראשון"

רב תודות לאנשי צוות המוזיאון על הגשת כל סיוע בהכנת התערוכה.

עיצוב והפקת הקטלוג: "אורימי עיצוב"

בסיוע: **משרד התרבות המדע והספורט - מחלקת המוזיאונים**
קרן סר ארתור גילברט

© כל הזכויות שמורות למוזיאון ראשון-לציון, 2008

תוכן העניינים

דבר ראש העירייה	עמ' 6
פתח דבר	עמ' 7
ילדות עברית	עמ' 8-10

התערוכה

להיות ילד עברי	עמ' 11-12
בחיק המשפחה	עמ' 13-22
ללמוד בבית הספר העברי הראשון	עמ' 23-40
לתרום פרוטה לגאולת הארץ	עמ' 41-42
לעבוד במשק, לדעת עתות זריעה ונטיעה, להכיר כל עץ ופרח בשמו	עמ' 43-44
לגדול תחת שמים תכולים	עמ' 45
להיות חבר בתנועת נוער ובגדנ"ע	עמ' 46-48
לשחק בחולות	עמ' 49-50
להיות נער עברי בריא	עמ' 51-52
להתנדב לפעילות ציונית	עמ' 53
לאהוב את השפה העברית את הארץ ואת העם	עמ' 54-57
לגדול בארץ התנ"ך - חגים עבריים	עמ' 58-60
אנגלית: תודות, תוכן, דבר ראש העירייה ותקציר	עמ' 61-65



דבר ראש העירייה

ילדינו הם העתיד. השקעה ראויה בגידולם ובחינוכם תניב בוגרים אחראים, ערכיים ובעלי ידע המועילים ותורמים לחברה ולעצמם. זאת ידעו גם מייסדי ראשון-לציון וראשוניה, אשר שאפו ליצור בארץ ישראל חברה חדשה הבונה עתיד מבטיח לעמנו. הם פעלו רבות למען חינוך הילדים לאהבת הארץ ולערכים אנושיים ולאומיים. כאן, בראשון-לציון, בכורת מושבות העלייה הראשונה, הקימו את בית הספר ואת גן הילדים העבריים הראשונים בארץ ובעולם.

במלאת 60 שנה למדינת ישראל ו-126 שנים לראשון-לציון, אנו ממשיכים לטפח ולפתח את התרבות העברית בקרב הדור הצעיר ולשמר את מורשת עברה המפואר של המושבה-העיר.

התערוכה "ילדות עברית" מאפשרת לבני כל הדורות להכיר את ימי הילדות הרחוקים של טרום המדינה, להיזכר בהם, להתגעגע, להפיק את לקחי ההיסטוריה ולהעריך עד כמה ארוכה ורבה הדרך שאותה עשינו.

מוזיאון ראשון-לציון, החוגג גם הוא בשנה זו 25 שנים לייסודו, הנו המוביל מבין המוזיאונים להתיישבות בארץ. במוזיאון מגוון תערוכות שמציגות את תולדותיה של ראשון-לציון ואת תרומתה הראשונית ליצירת הסמלים הלאומיים שלנו ולהחייאת השפה והתרבות העברית.

ברכתי נתונה לעושים במלאכה ואני תקווה שהמוזיאון ימשיך להיות אבן שואבת לרבבות מבקרים מראשון-לציון, מהארץ כולה ומן התפוצות.

מאיר ניצן,
ראש העירייה



טקס פתיחת התערוכה, חצר המוזיאון
צלם: "פוטו ראשון"

פתח דבר

החוברת שלפניכם מתעדת מבחר מן המוצגים בתערוכה "ילדות עברית", תערוכה שפתחה את חגיגות ה-120 לבית הספר העברי הראשון "חביב" ואת אירועי 60 שנה למדינת ישראל בראשון-לציון.

מלאכת הכנת התערוכה נמשכה כשנה. במהלכה אותרו ונאספו מאות פריטים שרק חלקם מוצגים בה. מכלול המוצגים משקף את עולמם המעשי והערכי של הילדים העבריים במושבה ראשון-לציון ובארץ ישראל.

"ילדות עברית" הנה התערוכה הזמנית הגדולה ביותר שנעשתה במוזיאון מאז היווסדו לפני 25 שנים. היא מתפרשת על פני יותר מ- 1000 מ"ר, כוללת מעל 200 תצלומים, מסמכים, חפצים וצעצועים ומוצגת בשניים מאולמות המוזיאון ועל פני חצר המוזיאון כולה: באולם "שורשים", המהווה את לב התערוכה, מוצג הפרק "מכמני ילדות" ובו פריטים אותנטיים מחיי הילדים-של-פעם: מחברות, ספרים, כתבי עת ומסמכים נדירים מימי ראשית המושבה, פריטי לבוש של ילדים ארץ-ישראלים, מתנות קרן קימת לישראל לתורמים הצעירים, מתנות בר מצווה עם הקדשות ציוניות, חפצים הקשורים לבית הספר ולתנועת הנוער, משחקים וצעצועים, ספרי זיכרונות ואוספים שונים.



פתיחת התערוכה, להקת "קול ראשון" בשירי ילדות של פעם
צלם: "פוטו ראשון"

בתצוגת שחזור הכיתה שבמרתף ניתנת למבקרים ההזדמנות לחוש את חוויית הלימוד בבית הספר העברי לפני מאה ועשרים שנה וללמוד "עברית בעברית" מפי המורה כשהם חובשים לראשם תרבוש וחוגרים סינר שחור כדרך הימים ההם. ברחבי חצר המוזיאון מוצגים תצלומי ענק של ילדי המושבה במעגלי החיים השונים שלהם - במשפחה, בבית הספר, בגן הילדים, בתנועת הנוער, בחגים, בשעות הפנאי ובעבודה. לצדם הוצבו בחצר צלליות בהשראת איורים מספרי ילדים של פעם וכן תערוכת איורים של משחקי ילדים מעשה ידי מאיירים חברי אגודת המאיירים בישראל.

פתיחת התערוכה (י"ט אלול תשס"ז, 2 בספטמבר 2007), נערכה במעמד ראש העירייה מר מאיר ניצן ומוזמנים רבים. בנוסף לנאומים ולברכות, כלל הערב מופע של צוות מתוך להקת "קול ראשון". בני הנוער, לבושי חאקי וחולצות תנועה, שימחו את לב הנוכחים בשירי ילדים ושירי תנועות הנוער מן הימים ההם.

עבור קהל המוזמנים, רובם וותיקי העיר שאף השאילו לתערוכה פריטים שונים מימי ילדותם, היווה הערב גם מפגש אישי מרגש הן עם עברם כילדים במושבה והן עם מכרים וידידים מימים עברו.

תודה מיוחדת נתונה לילדים העבריים של פעם. על ששמרו את אוצרות ילדותם באהבה במשך עשרות בשנים והואילו להעבירם אלינו לצורך התערוכה.
אוצרות אלה שופכים אור על מהותה של הילדות העברית, מעשירים את התערוכה עד למאוד והם בבואה לילדות העברית ה"יצברית".

יצחק ברנר
מנהל המוזיאון
תשנ"ג-תשס"ז, 1993-2007

ילדות עברית
במלאת 120 שנה לבית הספר העברי הראשון "חביב"

להיות ילד עברי בארץ ישראל משמעותו לשאת שם עברי חדש ולדבר עברית. לגדול תחת שמים תכולים, לדעת עתות זריעה ונטיעה, קציר ובציר, כל עץ ופרח בשמו. להכיר את שבילי הארץ ברגליים ולתרום פרוטה לגאולתה. לגדול בארץ התנ"ך, לשאת מורשת בת אלפיים ולבנות על גבה גשר אל ימים יבואו. להיות ילד עברי במושבה ראשון-לציון משמעותו לחיות במושבה הראשונה של העלייה הראשונה וללמוד בבית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם, לעסוק בעבודות המשק, לשחק בחולות, להתנדב לפעילות ציונית, להיות חבר בתנועת נוער ולבצע אימוני קפ"פ בגדנ"ע. להיות ילד חופשי מכבלי הגלות. ילד עברי.

בספרי הזיכרונות של הילדים העבריים מן הימים שבטרם קום המדינה, עוברים כחוט השני ביטויים כגון: **"טוב באוהל דל אצל אמא מולדת מאשר בארמונות פז על אדמת ניכר לשבת"; "את פת הלחם תני לאמך ואת דגל ציון קחי בידך"; "כחול ולבן הוא דגלנו, חזק ואמץ היא סיסמתנו וכך נבלה את ימי נעורינו"**. רוח זו מופיעה גם בהקדשות שכתבו הילדים על גבי ספרים שהעניקו במתנה: **"... תנוח עליך הרוח והקדשת חייך למען ציון!"** (עשהאל פוחצ'בסקי לזרובבל חביב, תרס"ח, 1907). דברים אלה, אשר הפכו למטבעות לשון שחוקים משהו, נוצרים בתוכם את רוח אותם הימים, ימים של תמימות ושל נכונות להסתפק במועט ולחקריב למען המולדת.

התערוכה "ילדות עברית" מציגה פכים מחיי הילדים במושבה ראשון-לציון מראשית ימיה ועד השנים הראשונות לקום המדינה ועוסקת במאפייני הילדות של פעם במושבה ובארץ ישראל. התערוכה מביאה לידי ביטוי את פעילותם של הילדים, יצירתם ומשחקיהם ומדגישה את הערכים שלאורם התחנכו ואת חלקם של ראשוני המושבה ראשון-לציון בעיצוב דמותו של הילד העברי - הילד היהודי החדש.

ההחלטה להציג את חיי הילדים במעגליהם השונים, במעשה וברוח, ולא להתמקד בבית הספר העברי הראשון לבדו, נבעה מתוך ההכרה שהקמת בית הספר העברי הראשון, בשנים תרמ"ז, תרמ"ח, 1887/8, וראשית החינוך העברי במושבה לא עמדו בפני עצמם. הם היו חלק מן המטען התרבותי והלאומי ומן החזון של מייסדי ראשון-לציון. בספר התקנות שכתבו ביפו, בטרם הקמת המושבה, נרשם: **"מטרת מיסדי המושבה להיטיב את המצב החומרי והמוסרי של בני העדה והיו למופת לאחינו בני ישראל הבאים להאחז באה"ק, לעורר לבות עמנו לישוב א"י ובנין הריסת הלאום, ולעזור בכל יכלתם למיסדי מושבות אחרות בעצה ובפועל"**. ועוד כתבו בספר התקנות: **"חברי המושבה מחויבים לעבוד בכל לבבם ובכל נפשם לטובת רעיון ישוב א"י, ולהתהלך לרוח תורתנו ולאום ישראל"**.
(ספר התקנות להמושבה "ראשון לציון", יפו, תרמ"ב, 1882, בתוך: א.מ. פרימן, ספר היובל לקורות המושבה ראשון-לציון, תרס"ז)



חצר המוזיאון, מבט על התערוכה צלם: חיים הכט



חצר המוזיאון, מבט על התערוכה צלם: חיים הכט

אותם חלוצים יהודים שעלו לארץ ישראל, נאחזו בה והיו לעובדי אדמה, שאפו לחדש את התרבות והשפה העברית ופעלו רבות להגשמת חזונם זה. הם ראו בכך שלב משמעותי בדרך אל השינוי הנדרש בקרב העם היהודי על מנת שיוכל להקים מחדש את מולדתו. האמצעים שבהם בחרו למימוש חזונם היו בראש ובראשונה אמצעים חינוכיים שהופנו אל עבר הדור הצעיר. דוד יודילוביץ, המורה הראשון שלימד "עברית בעברית" בבית הספר של ראשון-לציון, ביטא בדבריו את רוח החינוך העברי ומטרותיו: "**בית הספר הארץ ישראלי אינו דומה לבתי הספר אשר הקימו להם יהודי הגולה גם בארץ וגם בחוץ-לארץ. בית הספר העברי החדש הוא הגשר לתחית הארץ ולתחית הרוח: לשון עברית מדוברת בפי הדור החדש**" (דוד יודילוביץ, " ראשון-לציון התרמ"ב-התש"א")

החינוך העברי היה שילוב של ידע וערכים שהדגיש את השפה העברית, את ארץ ישראל, טבעה ונופיה, את התנ"ך ומורשתו ואת תולדות עם ישראל. בתוך מסכת החינוך העברי, נשזרו ערכים של אהבת הארץ, לאומיות, עבודת כפיים, הקרבה, צניעות, אהבת הזולת, קשר לטבע ולארץ, הזדהות עם גיבוריה ההיסטוריים, חופש, עצמאות אישית ולאומית, בריאות הגוף, כוח וגבורה.

המוצגים והטקסטים ההיסטוריים שבתערוכה מאירים את עולמם התרבותי והערכי של הילדים ואת התפקיד שנועד להם בבניין הארץ ובתקומתה. תפקיד זה נבע ממציאות התקופה והושפע מעולם המבוגרים אשר עיצבו את דור ילדי הארץ לקראת עתידם כבוגרים במולדת החדשה-ישנה. כך לדוגמה נכתב בעיתון "הצבי" בשנת תרמ"ח, 1888, על הדרך שבה הנחילו בבית הספר העברי הראשון את השפה העברית, חיזקו את הקשר לארץ ולימדו להכיר את הטבע שבסביבת המושבה: "... **בשעת הלימוד לא תשמע בבית הספר כל לשון אחרת זולתי עברית. מעת לעת ינ[ל]יכו המלמדים את התלמידים לטיי[ל], ובכל עת הטיול והמשחק ידברו הילדים רק בלשון אבותנו ... בעת הטיול יבארו המלמדים להתלמידים שמות כל אשר תראינה עיניהם בלשון עברית: הר, בקעה, גבעה, נחל, מישור וכדומה, וגם שמות העשבים והצמחים והזוחלים וכו'** " ("הצבי", גליון כ"ה, כ"ב סיוון תרמ"ח).

למותר לציין כי דרכם של מורי בית הספר לא הייתה קלה. היה עליהם להתמודד עם השפה העברית אשר הייתה חסרה מילים רבות ולא הייתה שגורה כשפת דיבור במשך קרוב לאלפיים שנה. אליעזר בן יהודה, מחייה השפה העברית, חידש מילים למען בית הספר שהיווה עבורו מעין "מעבדה לשונית" לבדיקה ולחטמעה של חידושיו. המורים העבריים הראשונים כתבו ותרגמו ספרי לימוד עבור הילדים ובהם: "ידיעות הטבע" של מרדכי לובמן, סדרת "בית הספר" של דוד יודילוביץ, ציפרין ויהודה גרזובסקי ועוד. יוזמה נוספת שנועדה לחבב את העברית על הילדים הייתה הוצאתו לאור של עיתון הילדים העברי הראשון "עולם קטן" בשנת תרנ"ג, 1893, בעריכת אליעזר בן יהודה, דוד יודילוביץ ויהודה גרזובסקי.

המורים לקחו על עצמם את המשימה של מתן צביון ארץ ישראלי חדש לחגי ישראל במטרה ליצור חיבור אל הארץ, אל ההיסטוריה היהודית ואל גיבוריה. דוגמה מובהקת לכך הוא חג החנוכה שקיבל נופך לאומי חדש, לראשונה בראשון-לציון, עת הציגו ילדי בית הספר את המחזה "החשמונאים" שכתב אליעזר בן יהודה בשנת תרנ"ב, 1892. מרדכי לובמן, מנהל בית הספר ומייסדו, כתב בעיתון "האור" אודות המחזה שהוצג על ידי התלמידים בהתלהבות לאומית גדולה:

"שם החזון: 'החשמונאים' שחבר כבוד עורך 'האורי האדון א. בן יהודה ... עורך החזון [הבמאי] היה המורה האדון דוד יודילוביץ' ... וחוזי החזון [השחקנים] ילדי המושבה תלמידי בית הספר... ראובן שמוליצינסקי אשר חזה [שיחק] יהודה המכבי, דבר דברים חדים, ובעצמותיו בוערת כאש אהבת הלאום ... חרות ישראל זאת כל מגמתו." ("האור" גליון ט"ו, ז' שבט תרנ"ב). על מצעד הלפידים שארגן המורה ד"ר יהודה לייב מטמן כהן בשנת תרס"ה, 1905, נכתב: **"חג החנוכה הוחג ברוב פאר והדר. ד"ר מטמן כהן היה הרוח החיה בחגיגות והכנים בכל מקום נימה ציונית. באחד מערבי החנוכה סדר תהלוכת תלמידי בית הספר והנוער של המושבה עם דגל ציון ואבוקות..."** (דב חביב לובמן מתוך: ספר הגימנסיה הרצליה, תש"ל)

פיתוח הרגש הלאומי בקרב התלמידים עלה לדיון גם בישיבות ועד בית הספר. בפרוטוקול הוועד משנת תרס"ד, 1904 , גובשו דרכי פעולה שכללו: טיולים להכרת הסביבה והטבע, הרצאות ויצירת שירים עבריים בעבור הילדים. וכך נכתב: **"הא' מאירוביץ' שאל אם נעשו צעדים מיוחדים [מיוחדים] לפ[י]תוח רגשם של הילדים, רגש אהבת הלא[ו]ם והארץ" ... ויבואו לידי ההחלטות האלה: מורה יקח את המחלקה שהוא עובד בה ... ויט[י]ל אתה בכל ר"ח ... בסביבת המושבה. ובכל חג ... יאם איזה מן המורים בפומבי לפני התלמידים בענייני דיומא. נשתדל להמציא תוי מנגינות לשירים שונים ואז ישירו לפחות שעה בשבוע בפני הא' קריצ'בסקי."**
(פרוטוקול ועד בית הספר, די סיון, תרס"ד, 1904).

אמצעי חשוב להכרת הארץ ולפיתוח הבגרות האישית, אומץ הלב ותחושת הרעות היה "הטיול הגדול" שנערך בסוף כתה ח' ובו צעדו התלמידים ברגל מראשון-לציון למטולה ובחזרה. על הטיול כתבה ליפשה סגל זימסון בזיכרונותיה : **"גולת הכותרת ללימודינו בבית הספר בראשון-לציון היה הטיול ... הגדול. טיול זה נערך... בכיתה ח', ונמשך שלושה שבועות תמימים ... הטיול ... נחשב למעין מבחן בגרות, מבחן חישול האישיות, מופת לחברות ולכוח הסבל ובעצם לזכייה גדולה המזדמנת לאדם אך פעם אחת ויחידה בחייו. שכן, הטיול הגדול היה מראשון-לציון עד למטולה ובחזרה - ברגל. ועל כך גאוותם של כל בוגרי בית הספר בראשון-לציון."** (ליפשה סגל זימסון, "ילדות בראשון-לציון 1910-1920").

התערוכה "ילדות עברית" באה להזכירנו את כל שאהבנו ואת געגועינו אל ארץ ישראל של הימים ההם - אל אורח חיים וערכים שמן הראוי לנצור אותם, לשמר ולהחיות את חלקם בלבוש ימינו אלה למען הדורות הבאים.

יונה שפירא
אוצרת התערוכה



חצר המוזיאון, התערוכה "ילדות עברית" צלם: חיים הכט

להיות ילד עברי
Being a Hebrew Child



צעצועים של פעם בכניסה לתצוגת "מכמני ילדות" צלם: חיים הכט

בתמונה מימין לשמאל:

תנור בישול ואפייה למשחק (פח, על פי דגם אירופי), נעשה על ידי, הפחח, דב ברנרד פליסקוב עבור נכדתו פנינה ציפרמן, שנות החמישים
באדיבות פנינה שריג (ציפרמן)

עגלת בובה
של אסתר וגבריאלה קמניצר
תוצרת גרמניה, שנות השלושים
אוסף המוזיאון

בובה ושמיכה לבובה
של צילה ווטרמן, 1950
אוסף המוזיאון

כסא נוח
של האחיות אסתר וגבריאלה קמניצר
אוסף המוזיאון

עגלת בובה
של זיוה יקותיאלי (הראל), מעשה ידי אביה, חביב יקותיאלי, שנות העשרים
אוסף המוזיאון

דובון
אוסף המוזיאון

להיות ילד שם

לכל ילד יש קופסה או מגירה בה יטמון את היקר ללבו - את אוצרות ילדותו. ברבות הימים יישכחו האוצרות אף ייעלמו בנבכי עליות גג ותילי אשפה. אך יש ילדים הנושאים עמם את קופסת הגנזים שלהם גם אל הבגרות ותודות להם מוצגים כאן פריטים מקוריים המאירים את חיי הילדים של פעם ומדגישים את אורח החיים, ההווי, התרבות החומרית והערכים החינוכיים והתרבותיים שעליהם גדלו הילדים: מבגד שרקמה אם לתינוקה בנוסח ארץ ישראלי ועד מתנת בר מצווה עם הקדשה ציונית; מספר אי בי עם עיטורים בסגנון בצלאל ועד סמל התנועה; מילקוט של כתה אי מתוצרת ראשון-לציון ועד לספר הזיכרונות של סוף כתה חי; ממחברת עלים מיובשים שהוכנה עבור שיעור טבע בגימנסיה הריאלית ועד אוסף תמונות שחקני "הבימה"; ממתנת הקרן הקימת לישראל לתורם הצעיר לכבוד יום ההולדת ועד מחברת "פרסים"; מלוטו של עץ ועד עגלת בובה שאב הכין לבתו. מכלול מאפיין של ילדות עברית בארץ ישראל של טרם קום המדינה.



אוצרות הילדות של בני ראשון-לציון בתצוגת "מכמני ילדות" צלם: חיים הכט

בחיק המשפחה
In the Family

שמות הנולדים במושבה
תרמ"ב- תרע"ב, 1882-1912

עתניאל, חירם, אבינעם, יונדב, אבינדב, זרובבל, חובב, אמתי, שלמון, מאירה, עדה, בת-שוע, חביבה, רוחמה, חימן, עשאל, אדם, איתן, ישי, אבשלום, ישבעם, גדעון, יפת, עמום, נעמן, רוממתי-עזר, יויכין, בן-כרמי, עמרם, אליפלט, אלישוב, אפרת, בכירה, הרצל, שרה, אבישי, ימימה, קציעה, שאר-ישוב, עברית-חיה, הדסה, זמירה, איה, חניאל, מיכל, בר-כוכבא, חסידה, יואב, עמנואל, בועז, אליסף, אליאל, שם, יעל, עליזא, ורה, חשובה, חגית, אבנר, רינה, אביגיל, תקוה, אופירה, טובה, יגאל.

א.מ. פרימן, "ספר היובל" כרך א' תרס"ז, 1907 , כרך ב' תרע"ג, 1912





ילדי משפחת הורביץ. משמאל: שמעונה, דינה ובעז הורביץ, תרצ"ב, 1932
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)



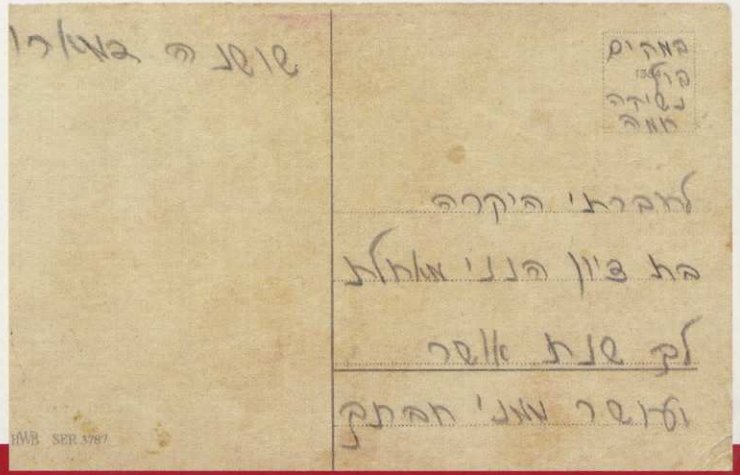
בת שבע פרימן שוחט ובתה מאירה, תרע"ד 1913/14,
באדיבות מרים עצמון (פרימן)



ילדי מלכה ואברהם אברמוביץ' על הגורן.
משמאל: ציפורה, מתתיהו (תינוק), משמאל מלפנים: זאב וישראל,
תר"פ, 1920
באדיבות בתיה אברמוביץ'



משפחת הרב יחיא דמארי.
יושבים במרכז: הרב יחיא דמארי ואשתו גזאלה (אילה),
עומדת משמאל: בתם צביה, יושבים מימין: ילדיהם: זכריה ומעליו
עומד: סעדיה, למרגלותיהם: שושנה (מימין) ויונה
שנות השלושים
אוסף המוזיאון



"שנה טובה" מאת שושנה דמארי לחברתה בת ציון טביב.
שנות השלושים
באדיבות ירדנה חיטרוש

"טוב בוקר לכולם, אמא מולכת מושך בוקרמות פס על אמת נהר לשחת"





מרים פרימן, תרצ"א, 1931
באדיבות מרים עצמון (פרימן)

"את פה הלחיזלי/מן את בשל בין קרי ביצך"

בין המלחמה



תרצה חביב, תרצ"ה, 1935
באדיבות תרצה חביב גריץ



רם תרצה ואמנון חביב, תרצ"ה, 1935
באדיבות תרצה חביב גריץ





תחנת "טיפת חלב" בשכונת שיבת ציון, תרצ"ב, 1932,
הרופא: ד"ר ליאו רוזנבליט, האחות: חוה קרלן
אוסף המוזיאון

"היי בת טובה להוייך
ונישמנה לעמך"





רם חביב, תרפ"ו, 1926
באדיבות תרצה חביב גרין



מכמני ילדות,
עריסה ודובון של האחיות אסתר וגבריאלה קמניצר, שנות השלושים
אוסף המוזיאון





משחק קלפים "העיר"
יוצר ועורך: יעקב לובמן חביב מראשון-לציון,
צייר: יואב ארתור,
הוצאת: 'JUDISCHER VERLAG BERLIN', ברלין,
שנות העשרים,
אוסף חנה שכטר, באדיבות גדי כפיר



אלבום "משמר וספורט", אוסף תמונות מחיי הנוער העברי בארץ, הוצאת חברת "דובק", שנות הארבעים
באדיבות יאיר מיש



אוסף "פרסים", שנות הארבעים
באדיבות ציפורה קראוס (רוזנטל)



פריטי לבוש של ילדים עבריים:

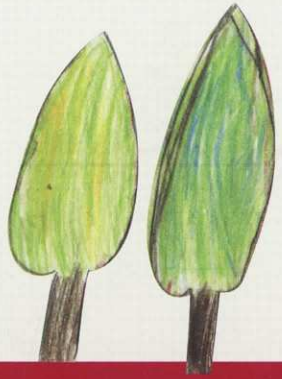
בגד תינוקות רקום של יזהר עצמון
מעשה ידי אמו, מרים כצמן, תרפ"ו, 1926
באדיבות מרים ויזהר עצמון

סנדלי ילדים של יזהר עצמון
תר"ץ, 1930
באדיבות מרים ויזהר עצמון

מכנסי התעמלות
תש"י, 1950
באדיבות אסתר שפירא

חולצה רוסית (רובשקה)
מעשה ידי רעיה וולפנזון עבור בנה, אברהם,
תרצ"ח, 1938
אוסף המוזיאון

"כובע טמבל" של שמעונה ווטרמן
אוסף המוזיאון



מכונת תפירה צעצוע וכסכסת (קרש כביסה) למשחק
של האחיות אסתר וגבריאלה קמניצר
שנות השלושים, אוסף המוזיאון

צלם: חיים הכט

ללמוד בבית הספר העברי הראשון
Studying in the First Hebrew School



תצוגת שחזור הכיתה בבית הספר העברי הראשון
צלם: חיים הכט

"בית הספר הארץ ישראלי אינו דומה לבתי הספר אשר הקימו להם יהודי הגולה גם בארץ וגם בחוץ-לארץ. בית הספר העברי החדש הוא הגשר לתחית הארץ ולתחית הרוח: לשון עברית מדוברת בפי הדור החדש"

דוד יודילוביץ, "ראשון-לציון התרמ"ב-התש"א", תש"א, 1941



ללמוד בבית הספר העממי

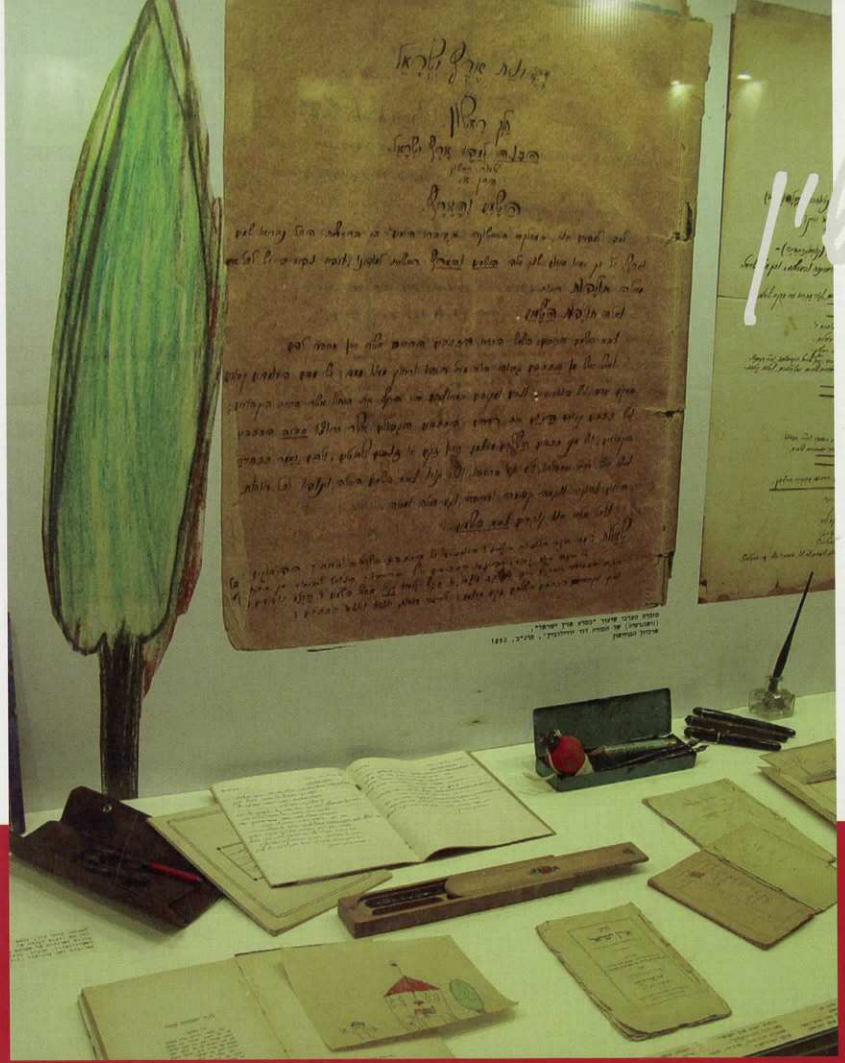
המקצועות הנלמדים בבית הספר העממי

תנ"ך, עברית, משנה, דברי הימים, מולדת, גיאוגרפיה, טבע, חשבון, הנדסה, הנהלת חשבונות, ציור וכיור, זמרה, עבודת גנה, תפירה, התעמלות, אנגלית

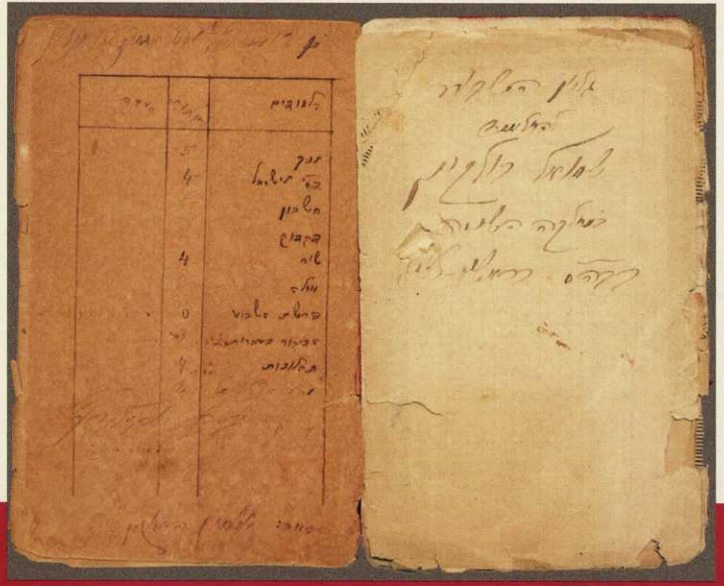
מתוך: תעודת מעבר של בית הספר, תרפ"ט, 1929
באדיבות אסתר עופרי (קפלינסקי)



בית הספר בראשון-לציון, סוף המאה ה-19
אוסף המוזיאון



פריטים מימי בית הספר בתצוגת "מכמני ילדות"
צלם: חיים הכט



פנקס "גליון השבוע" - רשימת ציונים שבועית
של שמואל בולקינד, תלמיד המחלקה הראשונה
בבית הספר, חתום על ידי אביו, אלחנן בולקינד,
תרנ"ט, 1899.
ארכיון המוזיאון



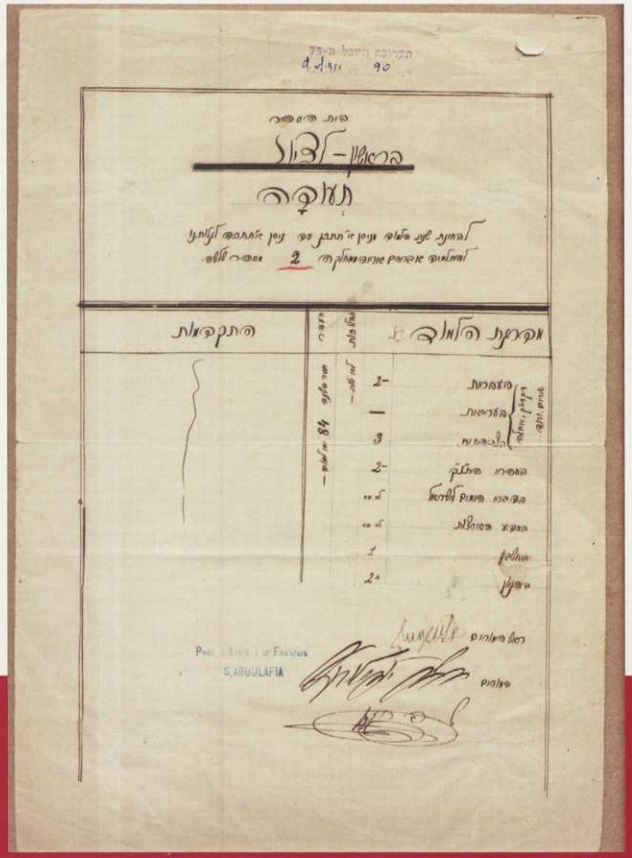
חצר המוזיאון, תצלומי בית הספר וגן הילדים
צלם: חיים הכט

"האדון מ' ליובמן נמנה למשגיח על כל בתי הספר במושבות שבסביבתנו, ופעם בשני שבועות יסבב בהמושבות ויתבונן להלמודים ויראה לתקן הדרך לתחית לשון עברית.
האדון דוד יודילוביץ' נמנה למלמד עברית בראשון לציון, ... גם הנערות תחלנה לדבר כן בלשון עבר. בשעת הלמוד לא תשמע בבית הספר כל לשון אחרת זולתי עברית.
מעת לעת ילכו [יוליכו] המלמדים את התלמידים לטי[י]ל, ובכל עת הטיול והמשחק ידברו הילדים ביניהם רק בלשון אבותינו ... וישחקו במשחקי ילדים, ... וישתעשעו ויריבו ויהתלו, וכל זה בלשון עברית."

"הצבי" גלי כ"ג, כ"ב סיון תרמ"ח, 1888



תלמידי ומורי בית הספר העברי הראשון, תרנ"ט, 1899
אוסף המוזיאון



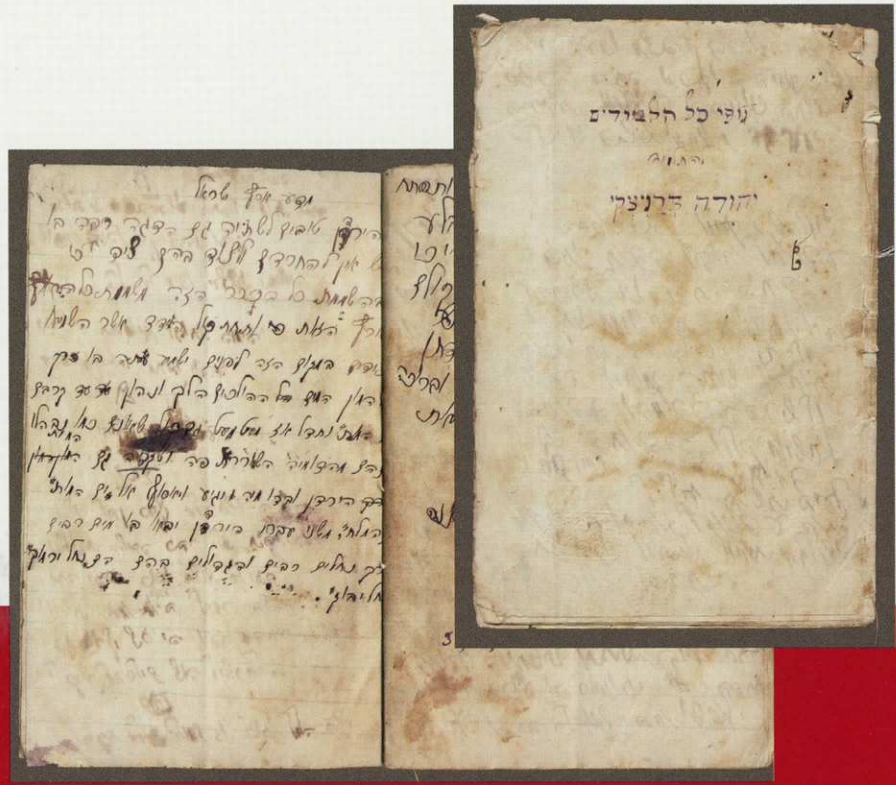
תעודה של אברהם אריה, תלמיד במחלקה השנייה, אתתכ"ד לגלותנו, תרנ"ג, 1893
ארכיון המוזיאון

"האדון יוסף מנחם אשבל נתקבל למורה עברית ומדעים בבתי הספר בראשון-לציון ... כל הלמודים ילמד עברית בעברית וידבר עמהם בין בשעת הלמוד ובין שלא בשעת הלמוד אך בעברית"

כתב התקשרות של ועד המושבה עם המורה יוסף מנחם אשבל, ניסן, תר"ס, 1900
ארכיון המוזיאון



בית הספר לבנות
מימין: שפרה גיסין, מנהלת בית הספר והמורה טוני ברסלבסקי, משמאל: המורים דוד יודילוביץ' ושרה מושין, תרנ"ט, 1899
אוסף המוזיאון



מחברת "כל גופי הלימודים" (כל המקצועות) של יהודה ברניצקי
תרמ"ט, תר"ן, 1890/1889
ארכיון המוזיאון

ללמוד בבית הספר היהודי

"תלמידי ותלמידות בית הספר ילבשו תלבשת מיוחדת בכל עת למודם בבית הספר, תלבשת לח[ו]ל, ותלבשת לשבתות ויו"ט, הנערים יכסו ראשם בכובע תורקי (פעס)."
"פעמיים בשנה יט[י]לו התלמידים והתלמידות עם מוריהם לתועלת בריאותם ותלמודם ... הוחלט כי פעמיים בשבוע, אחר שעות הלימודים ילמדו התלמידים גימנאסטיק ושלש פעמים בשבוע - לשיר."

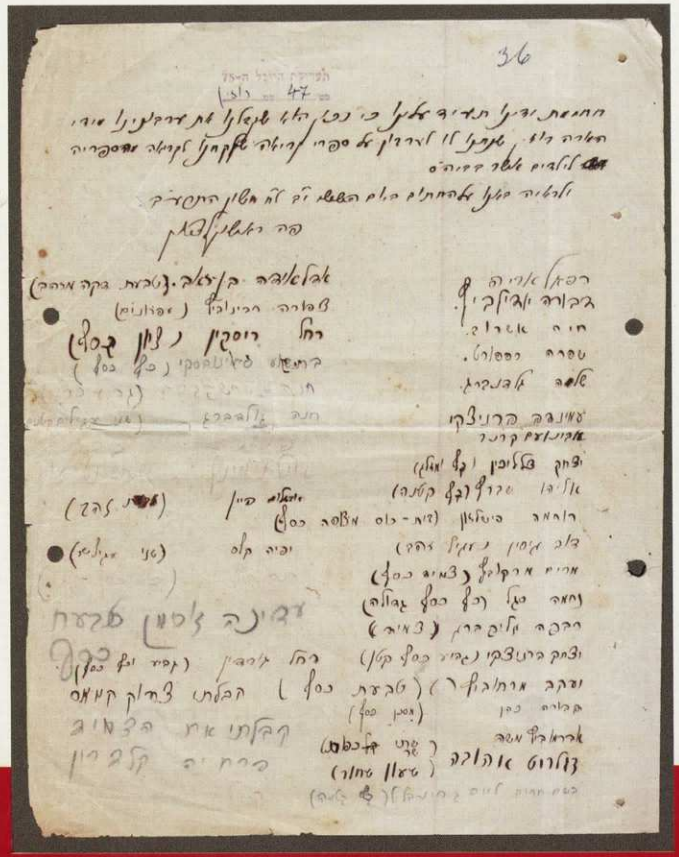
פרוטוקול אסיפת ועד בית הספר, כ"ה סיון אתת"ל לגלותינו, [תרנ"ט, 1899]



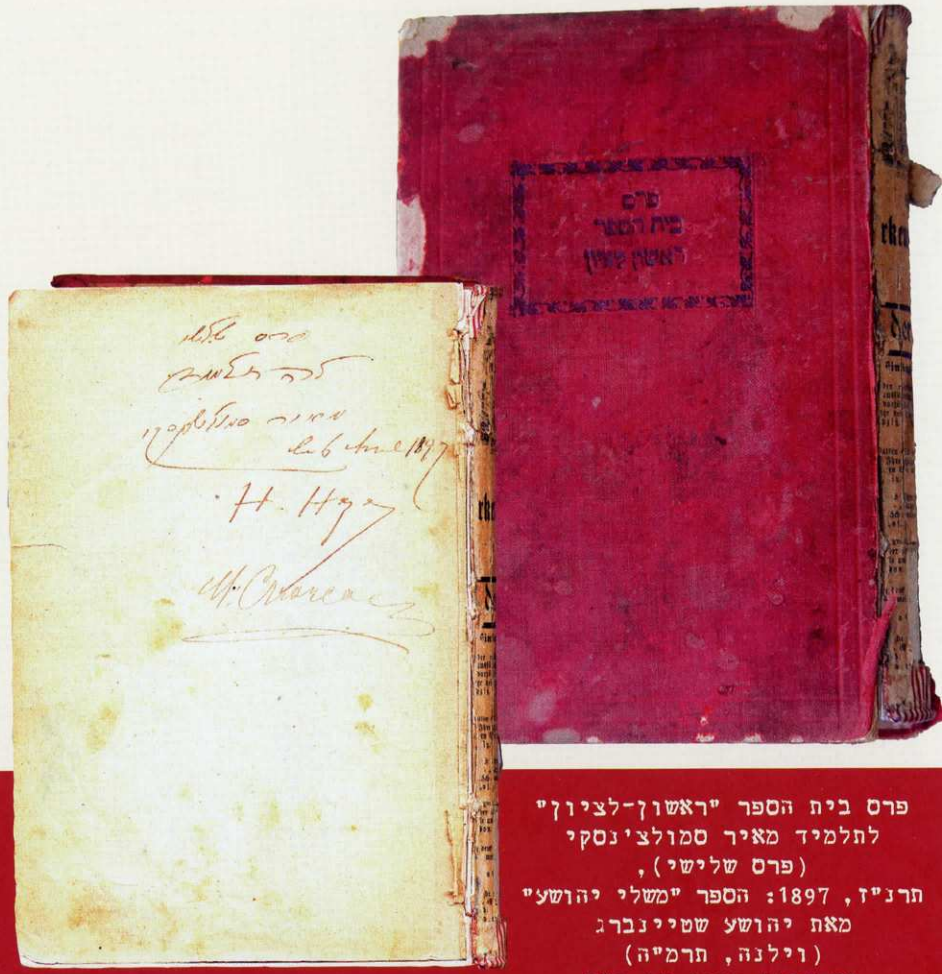
כתה בבית הספר, תרס"ו, 1906
יושבת, שלישית מימין, גרטלה בן זאב
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)



תלמידות בתלבושת אחידה, מימין פסיה דודזון
תרנ"ט, 1899
אוסף המוזיאון



רשימת ערבונות שנתנו התלמידים עבור השאלת
ספרים בספריית בית הספר, תרע"ב, 1912
ארכיון המוזיאון



פרס בית הספר "ראשון-לציון"
לתלמיד מאיר סמולצ'נסקי
(פרס שלישי),
תרנ"ז, 1897: הספר "משלי יהושע"
מאת יהושע שטיינברג
(וילנה, תרמ"ה)
באדיבות רוני בן זאב
צלם: חיים הכט

"הן אמנם ללמוד לשון עברית כבר נכתבו ספרים רבים, אך כל איש הבקי רק מעט בספרים האלה, ... הוא יודע עד כמה כל הספרים האלה ... אינם ספרים לילדים. היש לנו לפחות ספר אחד קטן וקל מס[ו]דר כהלכה בדקדוק לשון עברית לילדים; ועל אחת כמה וכמה שאין לנו ספרים קטנים וקלים מס[ו]דרים בלשוננו לעניני הלמודים האחרים, כמו חשבון, מדע הארצות, למודי הדברים הנראים לעין, דברי ימי העולם, באור חזיונות הטבע לפי מושג שֶׂכֶל ילד רך, וכהנה וכהנה.

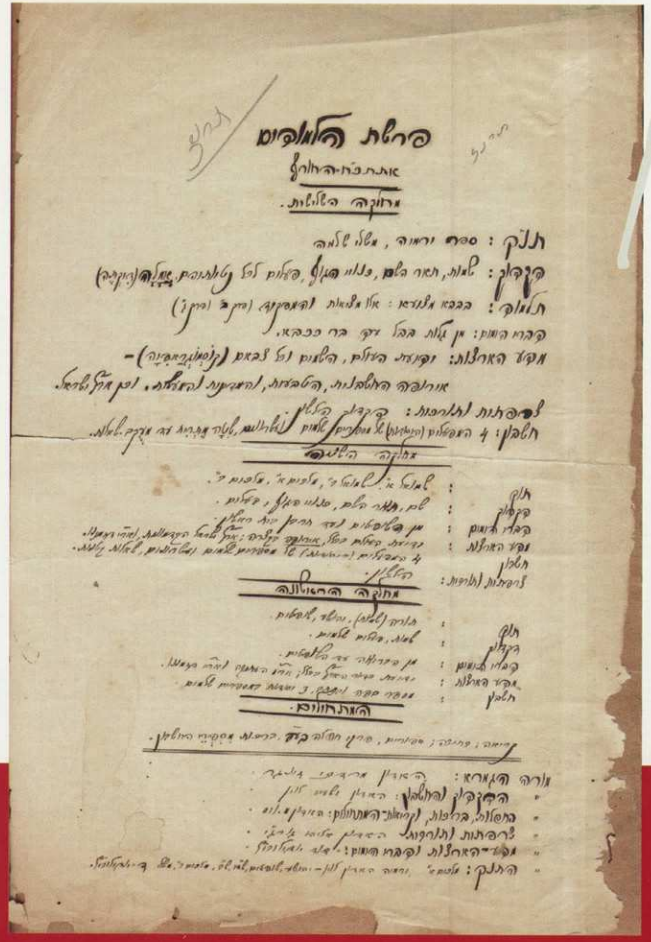
ומה מא[ו]שרים אנו כי אותנו זכתה ההשגחה להיות הראשונים המתחילים בזה. אנחנו שזכינו להיות מורים בבתי הספר במושבות בארץ אבותינו, אשר פה רואים תח[י]לת החיים החדשים של עמנו כמו שצריכים להיות ...

וכבוד הנדיב הידוע רצה את מעשינו ... ובחבתו לציון ולשונה הואיל, בנדיבותו הרבה לתת לנו היכולת לפרסם הספרים האלה, וקבל עליו הוצאות הדפוס בסבר פנים יפות."

דוד יודילוביץ, יהודה גרזובסקי, מבוא ל"ישעשעים לילדי בית הספר" חלק ראשון, ראשון-לציון, איתתכ"ג לגלותינו, תרנ"ב, 1892



שעשעים לילדי "בית הספר"
חלק ראשון. ספר ראשון בסדרת ספרי לימוד בעברית שנכתבו על ידי מורי בית הספר בראשון-לציון, נדפס בדפוס א.מ. לונץ בירושלים, במימון הברון רוטשילד
תרנ"ב, 1892
אוסף בית הספרים הלאומי האוניברסיטאי



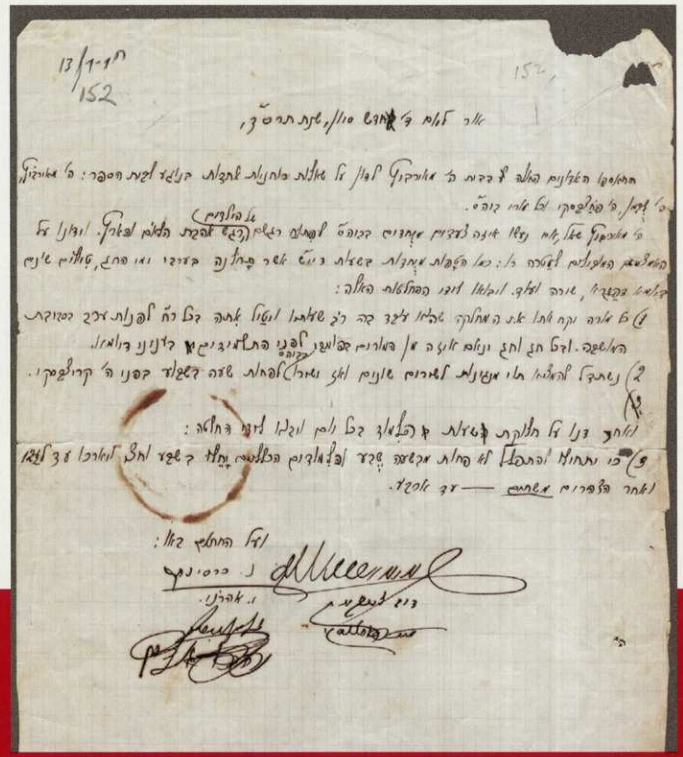
"פרשת הלימודים" - תכנית הלימודים לחורף שנת אתתכ"ח לגלותנו, תרנ"ז, 1897, בכתב ידו של המורה דוד יודילוביץ'
ארכיון המוזיאון



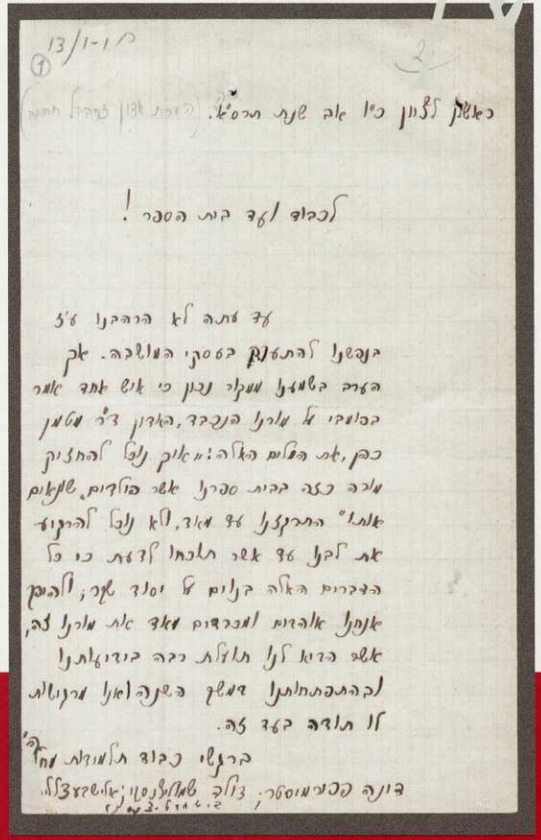
תלמידים ומורים בבית הספר, תר"ע, 1910
מימין למעלה: יוסף ממן, מורה לצרפתית ולערבית, מימין למטה: יהודה שחם, שמש בית הספר,
במרכז: ימימה בלקינד, מורה למלאכת יד, משמאל למעלה: המורה מרדכי עזרץ, משמאל למטה: המורה שולמית לנדאו פנחסוביץ'
אוסף המוזיאון

"הא' מאירוביץ' שאל אם נעשו צעדים מי[ו]חדים בביה"ס לפתוח רגשם של הילדים, רגש אהבת הלא[ו]ם והארץ". וידונו על צעדים המובילים למטרה זו: כמו הטפות מי[ו]חדות ... אשר תח[ו]לנה בערבי ימי חג, טיולים שונים ... שירה ועוד. ויבואו לידי ההחלטות האלה: מורה יקח אתו את המחלקה שהוא עובד בה ... ויטי[ו]ל אתה בכל ר"ח לפנות ערב בסביבת המושבה. ובכל חג וחג ינאם איזה מן המורים בפומבי לפני התלמידים בענייני דיומא. נשתדל להמציא תוי מנגינות לשירים שונים ואז ישירו בביה"ס לפחות שעה בשבוע בפני הא' קריצ'בסקי."

פרוטוקול ועד בית הספר, ד' סיון תרס"ד, 1904
ארכיון המוזיאון



פרוטוקול ועד בית הספר, ד' סיון תרס"ד, 1904
דיון באמצעים חינוכיים
לפיתוח הרגש הלאומי אצל התלמידים
ארכיון המוזיאון

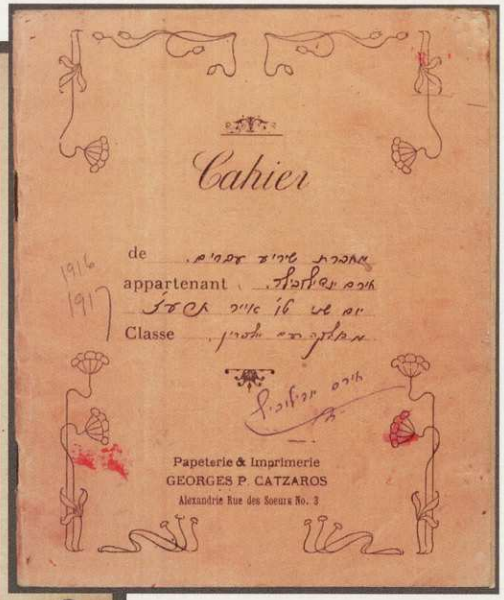


מכתב מחאה של תלמידות בית הספר
בעקבות השמועה על פיטורי המורה
יהודה לייב מטמן כהן, תרס"ה, 1905
ארכיון המוזיאון

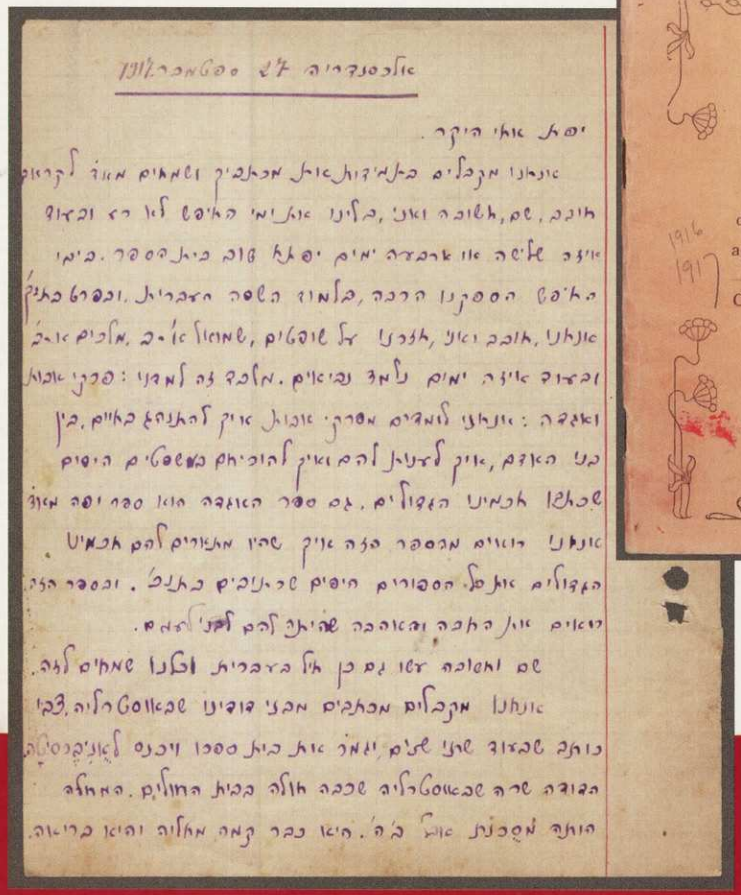




חירם יודילוביץ' (בן 14), תרע"ח, 1917,
בנו של דוד יודילוביץ', המורה העברי
הראשון במושבה. דוד יודילוביץ' כיהן
בימי מלחמת העולם הראשונה כשליח
"כרמל מזרחי" באלכסנדריה והתגורר שם
עם משפחתו. היה מעורב בסיוע לפליטים
היהודים מארץ ישראל ובהקמת
הגדודים העבריים.
באדיבות עצמון יניב (פוחצ'בסקי)



מחברת שירים עבריים של
חירם יודילוביץ', אלכסנדריה,
תרע"ח 1917
באדיבות עצמון יניב (פוחצ'בסקי)



מכתב של חירם יודילוביץ' לאחיו הבכור יפת,
אשר למד בקליפורניה והתגייס בשנת 1917 לגדוד
העברי שהוקם בארצות הברית.
אלכסנדריה, תרע"ח, 1917
באדיבות עצמון יניב (פוחצ'בסקי)

לימוד עברית ושלומים להשון-לבין

"גולת הכותרת ללימודינו בבית הספר בראשון-לציון היה הטיול ... הגדול. טיול זה נערך... בכיתה ח', ונמשך שלושה שבועות תמימים ... הטיול ... נחשב למעין מבחן בגרות, מבחן חישול האישיות, מופת לחברות ולכוח הסבל ובעצם לזכייה גדולה המזדמנת לאדם אך פעם אחת ויחידה בחייו. שכן, הטיול הגדול היה מראשון-לציון עד למטולה ובחזרה - ברגל. ועל כך גאוותם של כל בוגרי בית הספר בראשון-לציון"

ליפשה סגל זימסון, "ילדות בראשון-לציון 1910-1920"



הטיול הגדול למטולה בסוף כיתה ח', תרצ"ד, 1934
אוסף המוזיאון



שיעור טבע עם המורה אברהם סלומון (שלמון)
תר"ץ, 1930
אוסף המוזיאון

הטיול הגדול היה מראשון-לציון

למעלה בבית הספר העברי העירוני



כתה ד' עם המורה נפתלי ידלין, תש"ה, 1945
באדיבות ציפורה קראוס (רוזנטל)

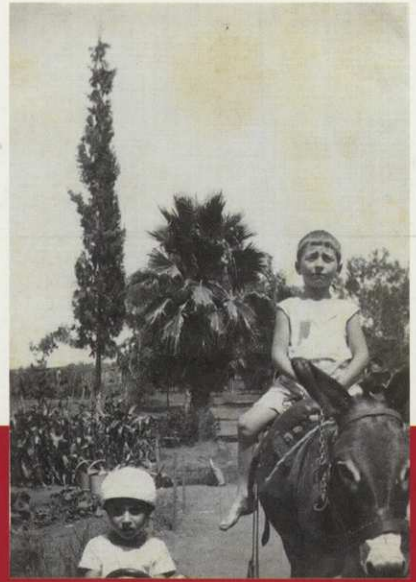


בשיעור מלאכה. עומד מאחור, המנהל, אהרון קרון,
עומד מימין המורה דב אלוני, שנות השלושים
אוסף המוזיאון

עד למטולה ובחזרה - ביבל



כתה ו' עם המורה חיים בן טוביים, תרצ"ב, 1932
ארכיון המוזיאון



משה סלומון על החמור בגינת
בית הספר, תרצ"ב, 1932
באדיבות דיצה ארד (סלומון)

המנון אגודת הבריאות

מלים: י. ענגן, לחן: ד. סמבורסקי

יש ידיד טוב לכולנו
ניקיון זהו שמו,
הוא תמיד שומר אותנו
אנו אם נשמור אותו

לא יקרב אליך פגע
אם ידיך נקיות,
הלכלוך מקור כל פגע
שורש כל המחלות.



אגודת הבריאות עם האחות חוה קרלן, שנות השלושים
באדיבות רות וגמי סגל



תורני המסעדה עם המורה לתזונה,
תש"ד, 1944
באדיבות נחמה נוימן (אולינקי)



תצוגת "מכמני ילדות,
מוצגים מגן הילדים

תצלום ילדי הגן
תש"א, 1941
באדיבות כרמלה ירוסלבסקי
(רוזינסקי)

משחק לוטו
באדיבות יאיר מיש

גן הילדים - אלבום ט"ו בשבט
ובו שני שירים לחג,
תרצ"ו 1936
באדיבות תרצה חביב גרין

תעודת סיום גן הילדים
של ציפורה רוזנטל, תש"א, 1941
באדיבות ציפורה קראוס (רוזנטל)

בובות אמנותיות
אדית סמואל
אוסף המוזיאון

"יין יוי" מעץ
באדיבות יאיר מיש

צלם: חיים הכט

**"לתלמידיה המצטיינים נהגה לתת אסתר אותות הצטיינות.
זכיתי גם אני לקבל פרס כזה. את הסיכה הקטנה נתנה לי הגננת בסוף השבוע,
לאות הצטיינות בהתנהגות, אהבתיה והיא שמורה בארגז גנזי"**

גרטלה הודביץ, "זכרונותי מראשון-לציון", תשכ"ז



גן הילדים העברי הראשון עם הגננת אסתר שפירא, תרנ"ט, 1899
אוסף המוזיאון

אהבתיה והיא שמורה בארגז גנזי

ללמוד בבית הספר הראשון בארץ ישראל



גן הילדים, תרע"ו, 1915/16, הגננת (במרכז) חיותה בויסל
אוסף המוזיאון

"חדר גדול בצריף עץ ... בפנת החדר כלי משחק אחדים: קוביות, אריגות, רקמות, ... כדור גדול שקסם לי, ... בחוץ גינה קטנה, הרבה חול, עצי אקליפטוס גבוהים ..."

גרטלה חורביץ, "זכרונותי מראשון-לציון", תשכ"ז

"הייתי תלמיד שלא מן המניין כי הייתי רק בשנים ... לא היו לנו צעצועים רבים ואת רוב הזמן היינו מבלים בשירה ובמשחקים בחצר הגן ... אחרי ארוחת הבוקר היו מחייבים אותנו לשלב ידיים על הספסל ולישון כי זו היתה שעת המנוחה"

איתן בלקינד "כך זה היה" זכרונות



תעודת גמר של גן הילדים
תש"א, 1941
באדיבות ציפורה קראוס (רוזנטל)



תלמידי כתה י"א בחצר הגימנסיה הריאלית,
תש"ט, 1949
באדיבות אסתר שפירא (מילר)



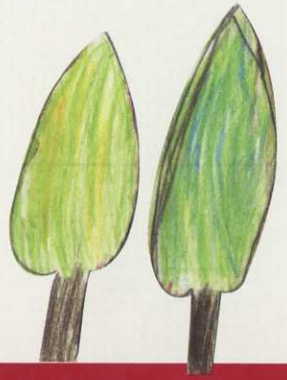
על מדרגות הגימנסיה העברית "בנימינה"
שהתקיימה בראשון-לציון בשנים 1925-1932
באדיבות חנה שליט



מחברת עלים מיובשים
של אסתר מילר,
כתה ט' בגימנסיה הריאלית,
המורה לטבע: אליעזר קררי
תש"ז, 1947
באדיבות אסתר שפירא (מילר)

לתרום פרוטה לגאולת הארץ

Donating a Coin to Redeem the Land





תעודת אישור של קרן קימת לישראל על תרומה
לכבוד יום ההולדת של כרמלה רוז'נסקי,
עם תמונת המשורר ח.נ. ביאליק
תש"ד, 1944
באדיבות כרמלה ירוסלבסקי (רוז'נסקי)



תצוגת "מכמני ילדות", ברכות,
מתנות ובולי קרן קימת לישראל
צלם: חיים הכט



תעודת אישור על תרומה לכבוד יום הולדת
על שם כרמלה רוזינסקי,
א' ניסן תש"ד, 1944
באדיבות כרמלה ירוסלבסקי (רוזינסקי)



פנקס בולי קרן קימת,
תש"ד, 1944
באדיבות מרים עצמון (פרימן)



תליון מעץ ברוש
שי קרן קימת לישראל ליום ההולדת,
מעצי יער הרצל בבן שמן
שנות הארבעים
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)

לעבוד במשק

לדעת עתות זריעה ונטיעה, להכיר כל עץ ופרח בשמו

Working in the Farm

Knowing When to Sow and Plant, Recognizing Every Tree and Flower

"בלהה - הזריזה כשד, ... בלהה שוחרת העבודה שכבר מגיל 9(!) ניהלה את העבודה במטעי הגפנים, ובגיל 14 הקימה קואופרטיב מצטיין לגידול טבק, ייבושו ואחסונו, ואשר הודות לטיבו המעולה זכתה בפרס מטעם המלך ג'ורג' החמישי!"

ליפשה סגל זימסון, "ילדות בראשון-לציון 1910-1920"



נערות אוספות תלתן בשדה משפחת סגל, שניה משמאל: בלהה סגל, שנות העשרים
אוסף המוזיאון



בציר בכרם של משפחת שמעון בן זאב, תרע"ג, 1913
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)

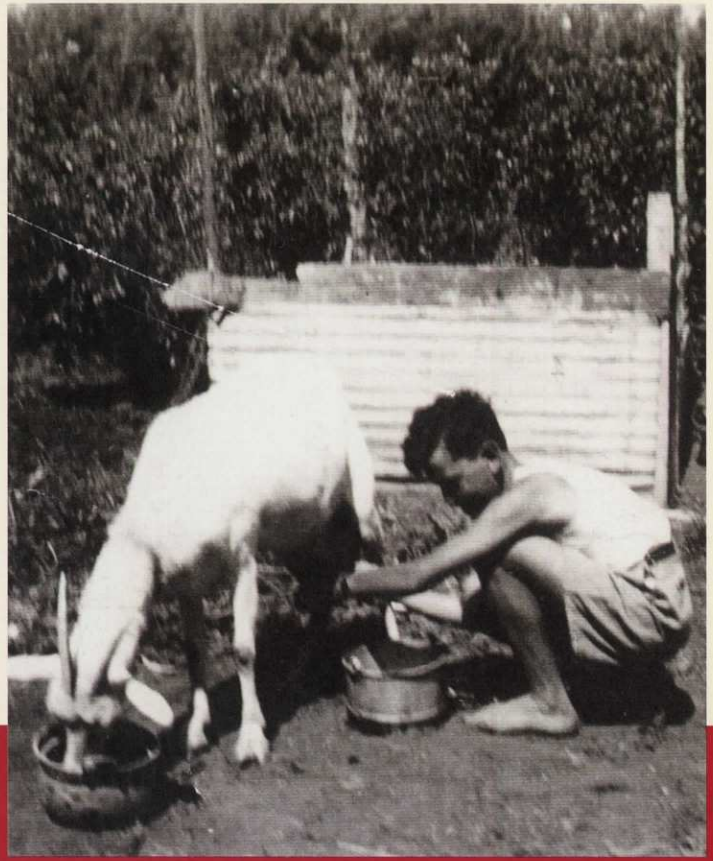


"משימתי היומית שנקבעה על ידי אבי, השתנתה לפי העונות. קמתי עם שחר, טיפלתי בחיות הבית ... אחרי ארוחת הבוקר רתמתי את הסוס ויצאתי עם הגברים לשדה."

משה אהרון שליט, "בנתיבות חיי", 2000

"... הפגנתי את הצטיינותי ברכיבה על סוס, בהרמת משקלות, בזריקת אבנים ובתפיסת נחשים בידיים חשופות."

משה אהרון שליט, "בנתיבות חיי", 2000



אבנר דודזון חולב עז, שנות העשרים
באדיבות רחל גיסין (דודזון)



משפחת אברהם אברמוביץ' בשדה הטבק, תרפ"ה, 1925,
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)

זכרתי עם שחר טיפלתי בחיות הבית...

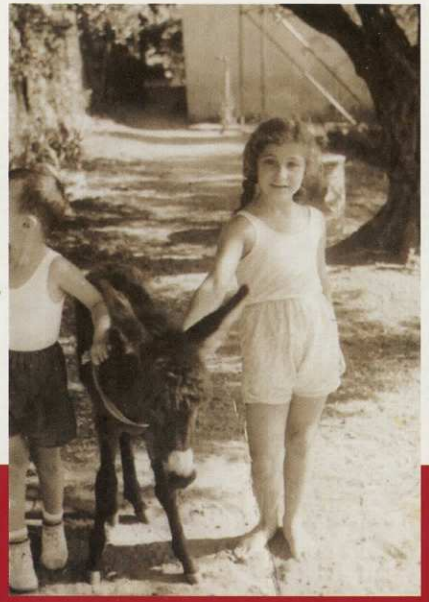
לגדול תחת שמים תכולים
Growing Up Under the Blue Sky

"... נבקש מכל הילדים והילדות לכתוב ל"העברי הקטן" על אודות ביתם והחיות ... והעופות אשר בחצרם, ועל אודות הירקות, הפרחים והצמחים בגניהם, ועל אודות הציפרים, הפרפרים, השרצים והחלזונים שתחת ידיהם."

"העברי הקטן", הוספה מיוחדת לילדים לעיתון "השקפה", ירושלים, י"ז חשון, אתתל"ט, [תרס"ט, 1908]



מימין: דבורה, אליהו ונתן ברניצקי,
ליד האורווה בחצר המשפחה (רח' מוהליבר), תרפ"ד, 1924



תרצה חביב ועיר קטן, ת"ש, 1940
באדיבות תרצה חביב גרין

נבקש מכל הילדים והילדות לכתוב ל"העברי הקטן"

להיות חבר בתנועת נוער ובגדנ"ע

Being a Member in a Youth Movement



אימוני קפ"פ בקורס איתות של הגדנ"ע ליד בית חרושת "אוקבה",
תרצה חביב וחנה פרומקיס, פסח תש"ח, 1948
באדיבות תרצה חביב גרין



השומר הצעיר, מפקד ודגל, תש"ה, 1945
באדיבות אסתר שפירא (מילר)



חיה שלינגבוים עם דגל "מכבי צעיר" בכנס מחוז הדרום
של "מכבי צעיר", ראשון-לציון, י"ט ניסן, תרצ"ט, 1939
באדיבות חיה איל (שלינגבוים)



ספר זיכרונות של
ציפורה רוזנטל, תש"ט, 1949
באדיבות ציפורה קראוס
(רוזנטל)

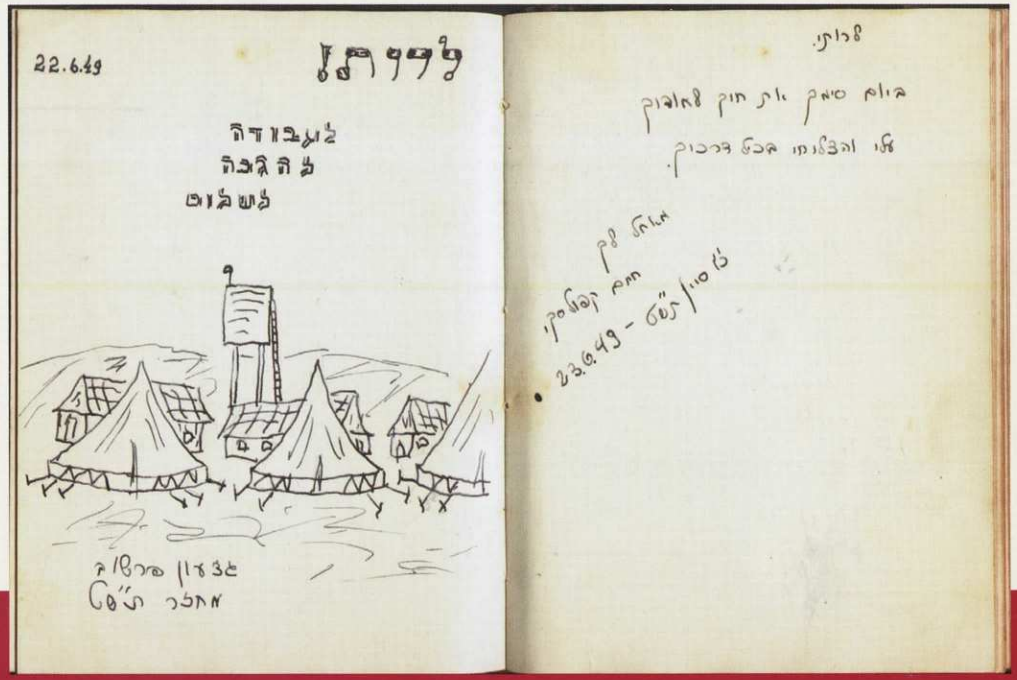


דגל "מכבי צעיר", מעשה ידי
מתניה רוזין, שנות השלושים
אוסף המוזיאון

אדית סמואל, בובת ילד ארץ ישראלי
אוסף המוזיאון

סמל "מכבי צעיר", שנות הארבעים
באדיבות תרצה חביב גרין

כה נחיה וכה ניבור חיי חופש חיי צרור



ספר זיכרונות של רות ימפולסקי, תש"ט, 1949
באדיבות רות פינס (ימפולסקי)



מחנה הנוער העובד בעיינות, תש"ז, 1947.
במרכז המדריך אשר כהן, לימינו עמנואל קרלן,
יושבת מימין: מרים לוי, יושבת משמאל: רות ימפולסקי,
בקדמת התצלום: אורה שינדלר ודרורה שניידר
באדיבות רות פינס (ימפולסקי)

לשחק בחולות
Playing in the Sand Dunes



ילדי כתה ב' שנת תרפ"ח, 1928, בחולות.
"X סימן זה מראה את מתניה רוזין צלם את
חבריו הטובים שבכתתו כתה ב'. שנת תרפ"ח,
בהיותו בן 8 שנים."
(נכתב על ידי מתניה רוזין מאחורי התמונה)
אוסף המוזיאון



איורי משחקי ילדים.
מאיירים: גליה ארמלנד , כרמית גלעדי פולארד, נורית יובל, קרן-מאי מטקלף,
אורן סומך, ניר קסוטו, אורה שורץ.
צלם: חיים הכט



ילדי ראשון-לציון משחקים
צלם צבאי אוסטרלי, תרע"ח, 1918, באדיבות מוזיאון המלחמה האוסטרלי

לִהְיוֹת נער עברי בריא
Being a Healthy Hebrew Youth



מנשה ומנחם דודזון, תש"ח, 1948
באדיבות רחל גיסין



מסע אופניים בשדרות הדקלים שבפרדס המושבה (כיום גן המושבה),
ט"ו בשבט תרפ"ו, 1926



קבוצת כדורגל מכבי ראשון-לציון, "היעלים", תרפ"ג, 1923
אוסף המוזיאון





סניף "המכביות" בראשון-לציון, תר"פ, 1920
אוסף המוזיאון

להתנדב לפעילות ציונית

Volunteering for Zionist Activities



גלויה עם תמונת חברי "אגודת פרחי ציון",
אגודת ילדים שהתארגנה במטרה לסייע בקליטה ובלימוד עברית לעולים חדשים,
תרס"ח 1908
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)

"ביוזמתו של מר רוזין ז"ל יסדנו את האגודה "פרחי ציון". עקרונות האגודה היו: קליטת הילדים האומללים מניצולי פוגרום קישינוב. בר-כוכבא מאירוביץ' נבחר ליושב בראש האגודה. הוטל על כל אחד מחברי האגודה לדאוג לחברים החדשים, ללמדם עברית, חשבון ועוד ולקלוט אותם לחברה."

גרטלה הורביץ (בן זאב), "זכרונותי מראשון-לציון", תשכ"ז

"התלמידים מבית הספר של מושבתנו נערים ונערות, יסדו להם אגדה בשם "פרחי ציון" ומכינים את עצמם להוציא לאור עיתונון עברי לילדים בשם הנ"ל, העורכים, בר-כוכבא מאירוביץ' ויפת יודילוביץ, האחד בן י"ב והשני בן י"ג שנים."

אהרון מרדכי פרימן, ספר היובל לקורות המושבה ראשון-לציון, כרך ב', תרע"ג, 1912



לאהוב את השפה העברית, את הארץ ואת העם

Loving the Hebrew Language, Eretz Israel and the Jewish People

"הרגשנו צורך חיוני, להקים להעולם הקטן, הדור החדש אשר תחת ידנו, עתון, שיהיה מתאים ברוחו, בסגנונו ובתוכנו, לרוח הפעוטי הילדותי."

דוד יודילוביץ, "קובץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ ישראל", תרצ"ו



"עולם קטן", עיתון הילדים העברי הראשון בעולם
בעריכת אליעזר בן יהודה, דוד יודילוביץ
ויהודה גרזובסקי, תרנ"ג, 1893
אוסף המוזיאון



"רבינזון קרוזה"
מאת: דניאל דיפו,
עיבוד ותרגום:
יהודה גרזובסקי,
הוצאת "כרמל", תל אביב,
תר"ץ, 1930
אוסף המוזיאון

דון קישוט איש למנשה
מאת סרוונטס
בתרגום לעברית מאת
דוד יודילוביץ,
אתתכ"ה לגלותנו,
תרנ"ד, 1894,
אוסף המוזיאון



"אלף בית" מאת: לוין קיפניס (חרוזים) וזאב רבן (ציורים),
הוצאת "הספר" ברלין, תרפ"ג, 1923
באדיבות תרצה חביב גריץ

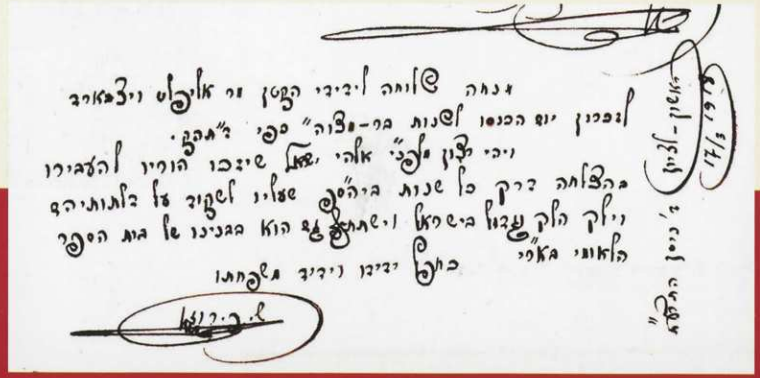
הקדשה ציונית

"לבתי האהובה עכסה
עוד בשחר ילדותך היית אומרת: אין יפה מארץ ישראל, אין נעימה משפת ישראל, ואין טוב מעם ישראל,
לכן הנני מקדיש לך את הספר אשר כתבתי על אודות ארץ ישראל בשפת ישראל למען עם ישראל המחבר"

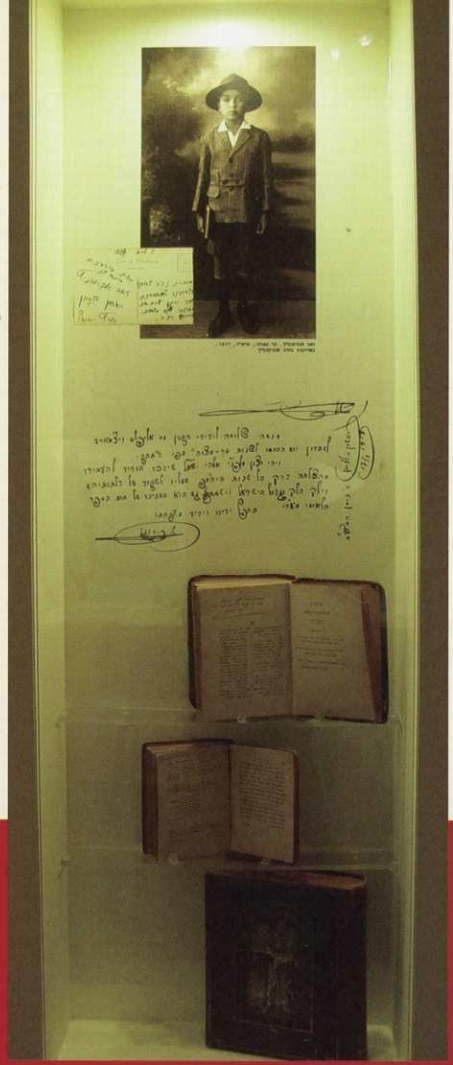
הקדשה מודפסת בספרו של ישראל בלקינד "ספר לימוד גיאוגרפיה של ארצנו", תרפ"ז, 1927
אוסף המוזיאון

"מנחה שלוחה לידידי קטן מר אליפלט ויצבארד לזכרון יום הכנסו לשנות בר מצווה ....
ויהי רצון מלפני אלוהי ישראל שיזכו הוריו להעבירו בהצלחה דרך כל שנות ביה"ספ ... וילך הלך וגדול בישראל וישתתף גם הוא בבנינו של בית הספר הלאומי בארי" כחפץ ידידו וידיד משפחתו
שרגא פייביל רוזין"





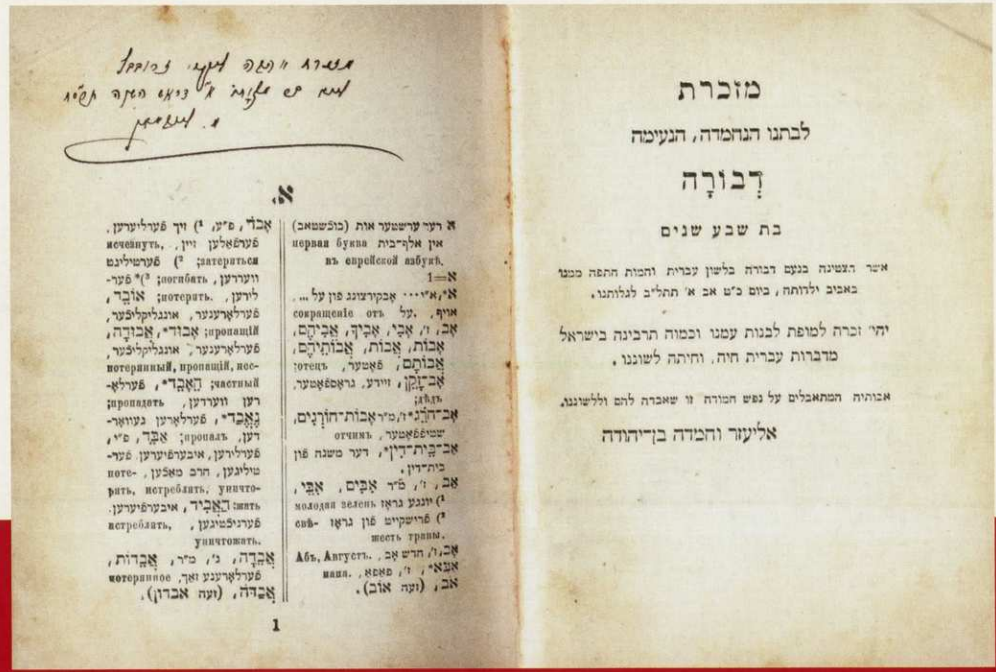
הקדשה על ספר שקיבל אליפלט ויצבארד לכבוד בר המצווה, ד' ניסן התרע"ח, 1918, מאת שרגא פייביל רוזין
אוסף המוזיאון



הקדשות ציוניות על גבי ספרים
בתצוגת "מכמני ילדות"

"מזכרת לבתנו הנחמדה והנעימה דבורה, בת שבע שנים, אשר הצטינה בנעם דיבורה בלשון עברית והמות חתפה ממנו באביב ילדותה, ביום כ"ט אב א' תתל"ב לגלותנו.
יהי זכרה למופת לבנות עמנו וכמוה תרבנה בישראל מדברות עברית חיה, וחיתה לשוננו.
אליעזר וחמדה בן יהודה"

"לזכרון לרעי היקר זרובבל לחג בר המצוה.
תקרא את הספר הזה וידעת את גדולת רבי יהודה הלוי. תנוח עליך הרוח והקדשת את חייך למענו ולציון..."



מזכרת

לבתנו הנחמדה, הנעימה

דְּבוֹרָה

בת שבע שנים

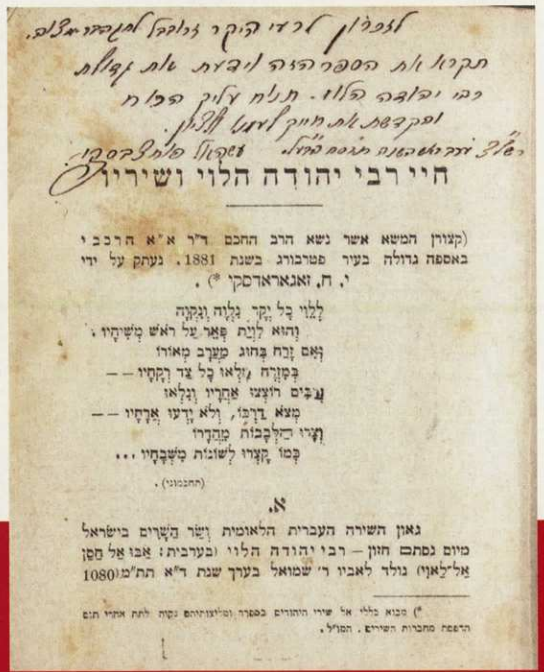
אשר הצטינה בנעם דבורה בלשון עברית והמות התפה ממנו באביב ילדותה, ביום כ"ט אב א' תתל"ב לגלותנו.

יהי זכרה למופת לבנות עמנו וכמוה תרבינה בישראל מדברות עברית חיה, והיתה לשוננו.

אליעזר וחמדה בן־יהודה

א.

1



חיי רבי יהודה הלוי ושיריו

(קצור המשא אשר נשא הרב החכם ד"ר א"א הרכבי באספה גדולה בעיר פטרבורג בשנת 1881. נעתק על ידי י. ח. ואנאראדסקי *).

לַלֵּוִי כָּל יְקַר, גְּלוֹזָה וְקִנְיָה
וְהוּא לְזֵית פְּאֵר עַל רֹאשׁ מְשִׁישָׁיו,
נְאֻם זֶבַח בָּחוּר מֵעֶרֶב מְאוּרוֹ
בְּקוֹרָה וְזִקּוֹ כָּל צַד רְקָמָיו — —
עֲדִים רוֹצְצוּ אֶחָדָיו וְגָלֵאוּ
מְצֹא דַרְכּוֹ, וְלֹא יָדְעוּ אֲרָחָיו — —
וְאֵי הַלְּבָבוֹת מַחֲדִרוּ
כְּמוֹ חָצְיוּ לְשׁוֹנוֹת מִשְׁבָּחָיו ...

(התכונו).

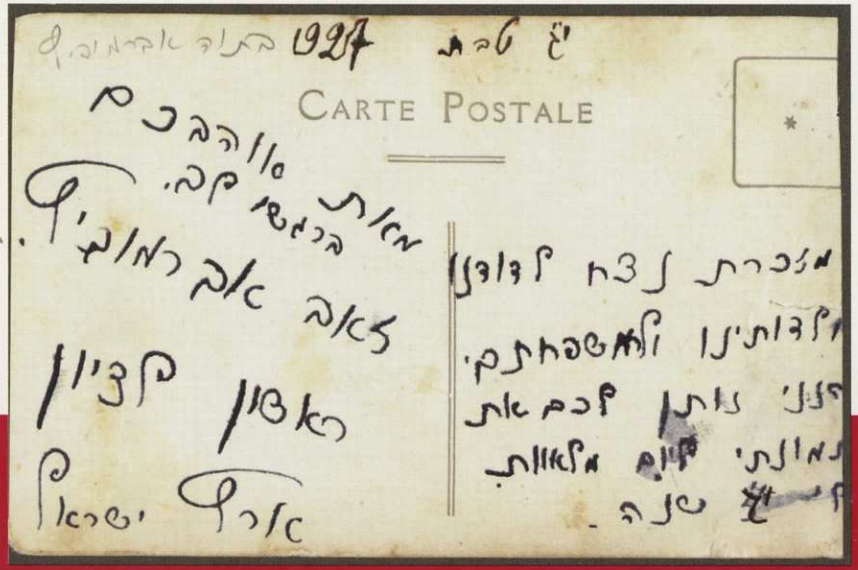
א.

גאון השורה העברית הלאומית וְשֵׁר הַשִּׁירִים בישראל מיום נפתם חזון — רבי יהודה הלוי (בערבית: אַבּוּ אַל חַסַן אַל־לֵאוִי) נולד לאביו ר' שמואל בערך שנת ד"א תת"ם (1080

*) סבוא בלתי אל שירי היתורים בספרו (שילוחים נקוט לתת אחרי תום הדפסת מחברות השירים. המוֹל.

מילון בן־יהודה, ניתן לזרובבל חביב ליום בר המצוה,
מאת אברהם לובמן, ראש השנה תרס"ח, 1907.
על גבי הספר הקדשה מודפסת לזכר דבורה,
בתם של חמדה ואליעזר בן־יהודה שנפטרה בדמי ימיה
באדיבות תרצה חביב גרין

מתנת בר מצוה לזרובבל חביב
מאת עשהאל פוחצ'בסקי -
הספר "חיי רבי יהודה הלוי ושיריו"
באדיבות תרצה חביב גרין



תצלום של זאב אברמוביץ' בר מצווה,
מאחוריו הקדשה מראשון-לציון ארץ ישראל
תרפ"ז, 1927,
באדיבות בתיה אברמוביץ'



לגדול בארץ התנ"ך - חגים עבריים

Growing Up in the Land of the Bible



תצוגת החגים בחצר המוזיאון
צלם: חיים הכט

חזון בעברית בראשון-לציון

"שם החזון: "החשמונאים" שחבר כבוד עורך "האור" האדון א. בן יהודה ... עורך החזון היה המורה האדון דוד יודילוביץ' ... וחוזי החזון ילדי המושבה תלמידי בית הספר ... ראובן שמוליצינסקי אשר חזה יהודה המכבי, דבר דברים חדים, ובעצמותיו בוערת כאש אהבת הלאום ... חרות ישראל זאת כל מגמתו."

מרדכי לובמן, "האור" שנה שמינית גליון ט"ז, ז' שבט תרנ"ב, 1892

תרס"ה, 1905 -

"חג החנוכה הוחג ברוב פאר והדר. ד"ר מטמן כהן היה הרוח החיה בחגיגות והכנים בכל מקום נימה ציונית. באחד מערבי החנוכה סדר תהלוכת תלמידי בית הספר והנוער של המושבה עם דגל ציון ואבוקות ..."

דב חביב לובמן, "ספר הגמנסיה הרצליה", תש"ל



ילדי משפחת הורביץ על גבי "שנה טובה", תרצ"ב, 1931
באדיבות ניצה וולפנזון (הורביץ)



חנוכה, כתה ב', ת"ש, 1940
באדיבות אסתר שפירא (מילר)



ילדי בית הספר נוטעים, בבן שמן, ט"ו בשבט תרפ"ט, 1929
אוסף המוזיאון

לחגוג בגורן התנ"ך - חגים שבועיים

ילדי גן הילדים מחופשים לספינת עולים, פורים
תרצ"ג, 1933
צלם, י. עירוני, אוסף המוזיאון

חג הביכורים, תר"ץ, 1930
אוסף המוזיאון

journey to be traveled in order to re-establish the Jewish homeland and turned their efforts towards educating the young generation. David Yudelovitch, the first Hebrew teacher to teach "Hebrew in Hebrew" for all subjects in the Rishon Le-Zion school, best expressed this goal when he wrote: "The Eretz Israel school does not resemble those schools founded by Diaspora Jews both in Eretz Israel and abroad. The new Hebrew school serves as the bridge for the revival of country and spirit: the spoken Hebrew language used by the young generation" (David Yudelovitch, "Rishon Le-Zion 1882-1941).

Hebrew education was a combination of knowledge and values that emphasized the Hebrew language, Eretz Israel, the Bible, Jewish history and heritage as well as the history of the country, its landscape and nature. Intertwined in the context of Hebrew education were values such as love of the country, nationalism, physical labor, sacrifice, modesty, love for fellow man, connecting to nature and the land, identifying with its historic heroes, freedom, personal and national independence, physical fitness and heroism.

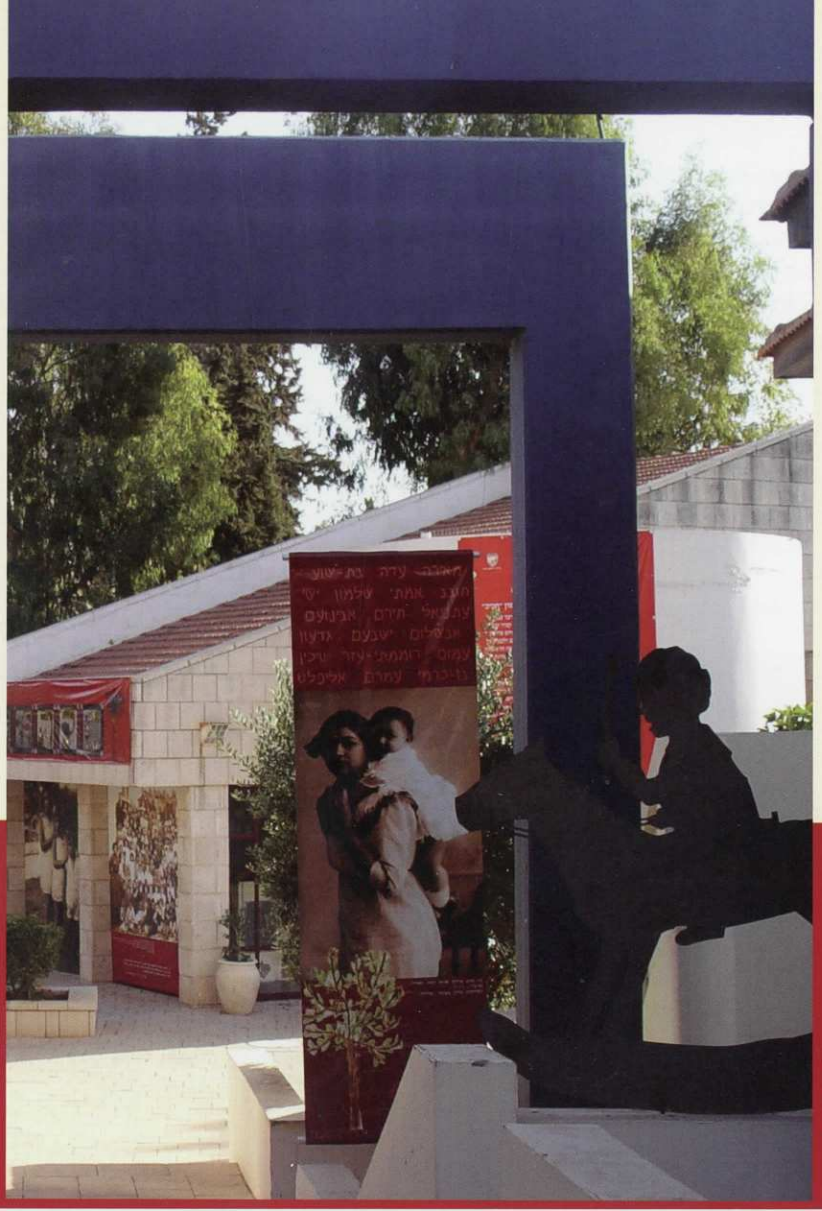
The historical exhibits and texts presented in the exhibition shed a light on the children's cultural and moral world and the role they were to play in the building and re-settlement of the country. This role, the outcome of circumstance, was influenced by the adult world which modeled the young generation for a new future in their homeland.

The exhibition, "A Hebrew Childhood", reminds us of all those things loved and cherished, reminiscent of Eretz Israel of those past days - the way of life and values worthy to remember, preserve and revive.

Yona Shapira
Curator



In the exhibition "A Hebrew Childhood"
Photo: Hayim Hecht



A HEBREW CHILDHOOD

This booklet records a selection of displays from the exhibition "A Hebrew Childhood" which opened the 120th anniversary celebration of the "Haviv School", the first Hebrew School, as well as the 60th anniversary celebration of the State of Israel in Rishon Le-Zion (September 2, 2007).

The exhibition presents the story of the childhood life in Rishon Le-Zion before the establishment of the State of Israel in 1948 and deals with the characteristic by-gone childhood years, locally and around the country. The exhibition expresses the children's activities, creativeness and games and emphasizes the values and the active role the pioneers played in molding the character of the "new Hebrew child" in Eretz Israel.

Those very same Jews who immigrated to Eretz Israel and took hold of the land becoming landowners and farmers aspired to renew the Hebrew culture and language, putting great effort in fulfilling this vision. They saw this revival as a crucial stage in the

The exhibition "A Hebrew Childhood"
in the courtyard of the museum
Photo: Hayim Hecht

A MESSAGE FROM THE MAYOR

Children are our future. Investing in their upbringing and education creates responsible, knowledgeable adults who will contribute to society and to themselves. This, the founders and pioneers of Rishon Le-Zion also realized. They aspired to create a new society in Eretz Israel which would ensure a promising future for our people. They worked hard to instill in their children a love for the country and for humane and national values. It was here in Rishon Le-Zion, the first village of the "First Aliya" (immigration), that the first Hebrew school and kindergarten in the country and in the world were founded.

Today, with the 60th anniversary of the State of Israel and the 126th of Rishon Le-Zion, our city which has grown into a large, modern city, continues to nurture and develop the Hebrew culture among its younger generation by preserving its proud past.

The exhibition, "A Hebrew Childhood", allows people of every age to become acquainted with pre-State childhood days, to remember and miss them, to learn from them and appreciate what a long way we have come.

The Museum Rishon Le-Zion, which this year is also celebrating 25 years since its opening, is the largest settlement museum in the country. The museum presents a wide variety of exhibitions documenting the history of Rishon Le-Zion, its contribution and "Firstness" in creating our national symbols and emphasizing the revival of the Hebrew language and culture.

My wishes and gratitude go out to those who work to preserve our past. I hope the museum will continue to attract visitors from Rishon Le-Zion, the country and aboard.

Meir Nitzan
Mayor



In the exhibition "A Hebrew Childhood"
Photo Rishon

contents

CONTENTS

HEBREW

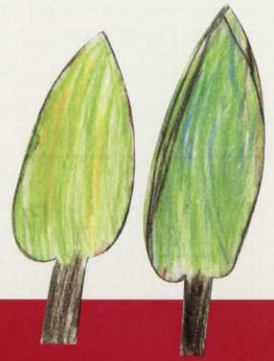
A Message from the Mayor	p. 6
Introduction	p. 7
A Hebrew Childhood	p. 8-10

The Exhibition

Being a Hebrew Child	p. 11-12
In the Family	p. 13-22
Studying in the First Hebrew School	p. 23-40
Donating a Coin to Redeem the Land	p. 41-42
Working in the Farm	
Knowing When to Sow and Plant, Recognizing Every Tree and Flower	p. 43-44
Growing Up Under the Blue Sky	p. 45
Being a Member in a Youth Movement	p. 46-48
Playing in the Sand Dunes	p. 49-50
Being a Healthy Hebrew Youth	p. 51-52
Volunteering for Zionist Activities	p. 53
Loving the Hebrew Language, Eretz Israel and the Jewish People	p. 54-57
Growing Up in the Land of the Bible	p. 58-60

ENGLISH

A Hebrew Childhood	p. 61-62
A Message from the Mayor	p. 63



Museum Directors: Itzhak Brenner, Rephael Galante
Curator: Yona Shapira
Exhibition Design & Production: "Nekudat Mifneh"-
Verred Ozer, Smadar Goffen
Archive Consultants: Mirry Branitzky, Tirtsa Haviv Green
Linguistic Editing: Tirtsa Haviv Green
English Translation: Shira Shein
Assistance in Locating Exhibits: Shosh Ortner
Archive Assistant: Shuli Malkin

The exhibits are from the archive and collection of the Rishon Le-Zion Museum and courtesy of the Jewish National and University Library and the Australian War Memorial.

Our thanks to those who loaned us the treasures of their childhood:
Batia Abramovitch, Ditza Arad, Miriam and Yizhar Atzmon, Roni Ben Zeev, Haya Eyal, Carmela Feigin, Rachel and Eldad Gissin, Ram Haviv, Tirtsa Haviv Green, Yardena Hitrush, Leah Karnieli, Shoshana Keshet, Zippora Kraus, Meira Milman, Yair Mish, Nechama Neuman, Esther Ofri, Ruth Pines, Uri Ramon, Pnina Sarig, Ruth and Gami Segal, Esther Shapira, Rachel Stoller, Behira Veiner, Nitza and Avraham Wolfensohn, Atzmon Yaniv (Pochatchevsky), Carmela Yaroslavsky

Children's drawings and details from these drawings:
Edna Bigger, Shoshana Keshet
Collection of children's drawings of the teacher, David Lanbar, 1940's, Museum collection, courtesy of Ahuva Pinkus

Drawings of children's games:
Galia Armeland, Carmit Giladi Pollard, Nurit Yuval, Keren May Matcalf, Oren Somech, Nir Kassuto, Ora Schwartz

Exhibition photographers: Haim Hecht and "Photo Rishon"

Many thanks to all those of the museum staff who took part in preparing the exhibition.

Catalogue Design and Production: "Orimi Commercial Art"

Financial Assistance:
Ministry of Science, Culture and Sport - Department of Museums
The Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation



© All rights reserved to the Museum of Rishon Le-Zion, 2008

A HEBREW CHILDHOOD

120th Anniversary of the "Haviv" School, The First Hebrew School

EXHIBITION

Opening: Sptember 2, 2007

MUSEUM OF RISHON LE-ZION



MUSEUM OF RISHON LE-ZION

Hours: Sun, Tue, Wed, Thurs: 9:00-14:00
Mon: 9:00-13:00, 16:00-19:00
1st Saturday of calendar month 10:00-14:00

2 Ahad Ha-Am St. POB 7, Rishon Le -Zion 75100
Tel: 03-9598890, 03-9598862, Fax: 03-9676934 E-mail:ronitm@hironit.co.il



A HEBREW CHILDHOOD

120th Anniversary of the "Haviv" School, The First Hebrew School

EXHIBITION

Museum of Rishon Le-Zion

Municipality of Rishon Le-Zion

The Municipal Company for Sports, Culture & Recreation

MUSEUM OF RISHON LE-ZION

60 TO ISRAEL